

TWE EEUWEN VAN MOEIZAAM HERSTEL (1600-1800)

1. Heist na de verwoesting

De bevolking van het Noord-Vrije had vanaf 1584 erg te lijden vanwege Sluise en Oostendse partijen, die overal strooptochten hielden. Hoeven en woningen werden geplunderd of in brand gestoken. De grote schade in de landbouw en de veeteelt komt tot uiting in de sterke daling van tiendenopbrengst. Eerst werden de Sluizenaren uitgeschakeld, en vanaf 1594 konden de uitvallen van de Oostendenaren beperken. Ondertussen keerden de gevluchte boeren en andere bewoners terug. Het landbouwbedrijf kwam stilaan weer op gang. We zien dan ook dat de tiendenopbrengsten ca. 1595 weer hun gewone cijfers benaderen¹.

Ook de geteisterde parochie Heist trachtte de kop op te richten. Dank zij de kerkrekening 1596-1608 weten we dat de voorgaande, niet bewaarde, rekening door Adriaan Dewitte opgemaakt was, en de jaren 1586-96 bestreek. In die periode slaagde de genoemde persoon erin vele inkomsten van de kerk van Heist, die sedert 11 november 1581 niet meer betaald waren, te innen bij de schuldenaars. Belangrijk is verder het bericht dat in 1597 een groep Heistenaren naar 'Lisseweghe ommeganck dach' trok. De bedevaarders verteerden 34 pd. par. bij Pauwels Vandewalle te Lissewege.

Dit is de oudste ons bekende mededeling dat Heist aan de O.-L.-V.-processie te Lissewege deelnam, maar we twijfelen er niet aan dat de Heistenaren hier een traditie voortzetten, die door de Calvinistische periode onderbroken

geweest was. We vernemen nog dat Heist over een 'vrouwvrouwe' beschikte, nl. de echtgenote van Lenaart Anthuenis². Blijkens de rekeningen van het Bisdom Brugge was er in de periode 1590-1600, „a cause des troubles”, in de meeste parochies geen pastoor in dienst. Trouwens vele kerken en pastorieën waren verbrand of verwoest. In 1600 ontmoeten we broeder J. B. Plaisier, die tijdelijk de parochies Heist en Knokke bediende³.

De plaatselijke bevolking was wel bevrijd van de rooftochten van de Oostendenaren, maar werd af en toe door Spaanse en andere vreemde soldaten lastig gevallen. In augustus 1600 reisden schepenen van het Vrije, o.a. naar Heist, omdat de inwoners klaagden over „foullen ende rudessen van de soldaden”. In december gedroegen „de soldaden vanden colonnel Catrice” zich onbehoorlijk te Heist. Bij die gelegenheid namen de schepenen inlichtingen nopens „zeker toveryen”⁴.

In het voorjaar van 1604 verscheen een groot gevaar voor de vrede in Noordelijk Vlaanderen. Op 25 april landde Maurits van Nassau met een aanzienlijk leger op Kadzand. Hij veroverde de Spaanse verschansingen ten noorden en ten oosten van Sluis. Hij nam Aardenburg, trok langs de zuidzijde voorbij Sluis, en bereikte omstreeks 20 mei de westoever van het Zwin. De troepen van de Prins sloegen een kamp op te St.-Anna-ter-Mude. Vandaaruit hielden ze strooptochten in de omgeving.

De streek was zo onveilig dat in 1605 niemand de tiende van Knokke wilde pachten, en

de tiende van Heist slechts een geringe pacht-prijs opbracht. J. B. Plaisir keerde echter terug om de parochies Heist en Knokke te bedienen⁵. Nadat in 1605 het St.-Donaas- en het St.-Frederikfort gebouwd waren, hernamen de bewoners van het Noord-Vrije hun gewone bezigheden. De landbouw bereikte stilaan weer zijn gewone peil. Ondertussen verzwakte de oorlogsaktiviteit in zoverre dat de twee strijdende partijen op 9 april 1609 het Twaalfjarig Bestand sloten.

Te Heist waren reeds voor 1600 ettelijke bewoners, vooral eigenaars van een perceel grond, naar het Noorddorp teruggekeerd om hun vernielde woning herop te bouwen. Daarnaast waren heelwat vissers naar de Noordelijke Nederlanden uitgeweken, en daar gebleven. In het begin van de 17de eeuw won de parochie Heist geleidelijk weer bevolking. Een nieuwe molen, later de Dorpsmolen geheten, werd gebouwd even ten zuiden van de dorpskom, op het walleken van de vroegere Zuidmolen. We weten niet of de Dorpsmolen reeds vóór de inval van Maurits van Nassau opgericht werd. Hij stond er alleszins in 1608: „daer nu a° 1608 den meulen op staet”⁶.

In de rekeningen van Eiesluis ontmoeten we weer een paar herbergiers te Heist: 1594-95, „Jooris Morizeel, zoetelaer⁷ tot Heyst”; 1611-12, „Everaert Schram, weert tot Heyst”; 1613-14, „Cornelis de Paeu, weert tot Heyst”; 1614-15, „Anthuenis de Paeu, weert tot Eyst”. De herberg van de laatstgenoemde kan gesitueerd worden met behulp van een nota, die in de ommeloper van Eiesluis gevoegd werd bij de 91 R op de zuidwesthoek van het Oostdorp: „de hofstede metten bogaerde daer Anthonis de Paeu wuent 1613”. Dit huis heette later de Zwaan. Het is best mogelijk dat E. Schram een andere herberg dan de Zwaan uitbaatte, aangezien in de rekening Eie 1616-17, naast A.

Depauw, herbergier „Jan de latour t Heyst” opduikt.

De kerkrekening 1596-1606, die door ontvanger Pieter Vandendriessche opgesteld was, werd op 8 januari 1608 afgesloten door de kerkmeesters Gillis Maertens, Jakob Hillebrant, Pieter Baey en Jan Lampsens. De laatste drie moeten vooraanstaande boeren geweest zijn. G. Maertens staat vanaf 1609 bekend als 'sluuserckman' van Eiesluis⁸. De kerkrekening 1596-1608 werd op 13 juni 1611 voorgelegd aan de nieuwe, dienstdoende pastoor van Heist en Knokke, nl. Lieven Luda. Ook de tiendeverpachting vermeldt broeder Luda⁹.

De deken van Damme hield op 2 februari 1619 een visitatie te Heist. De parochie werd toen bediend door de dominikaan Pieter Desmit. Volgens zijn opgave waren er ca. 120 kommunikanten. Zoals we vroeger reeds uiteengezet hebben, geloven we dat het aangehaalde cijfer in de bedoelde periode slechts even meer dan de helft van de bevolking aanwees¹⁰. Heist telde dus ruim 250 inwoners. Daarvan situeren we er ca. 100 in het Noorddorp, dat toen schaars bewoond was; daarbuiten kunnen er ongeveer 150 mensen gewoond hebben op de ca. 20 grotere en kleinere hoeven die, na de voorbije woelige tijden, heropgebouwd waren.

Na een nieuw akkoord celebreerde de dienstdoende pastoor 2 missen per week, nl. een ter ere van O.-L.-Vrouw, een ter ere van St.-Anna. Daarvoor ontving hij jaarlijks 4 pd. gr. uit de bezittingen van de O.-L.-V.- en de St.-Annakapelanie. De pastoor trok ook de inkomsten die aan de pastorie van Heist toekwamen. In deze parochie, zo schrijft de deken, bestond er een kapelletje; daarin was er geen mis gefundeerd; het diende alleen voor de volksdevotie. Hier wordt ongetwijfeld het O.-L.-V.-Huizeken bedoeld. Dit gebouwtje was in de godsdienst-troebelen vervallen geraakt.

Er moet op de parochie een register van de eigendommen, cijnsen en renten aanwezig geweest zijn, aangezien de deken de volgende cijfers kon noteren : de kerk bezit 206 G 106 R, O.-L.-V.-Mis 25 G 118 R, de pastorie 9 G 258 R, St. Anna-Mis 8 G 115 R, St.-Eloois 1 G 289 R, St.-Antonius-Mis 1 G 6 R; samen 252 G 292 R; daarnaast heeft de armendis 50 G 12 R in eigendom.

De deken hoorde op 2 februari 1619 de kerkrekening van de jaren 1616 en 1617; de inkomsten beliepen 208 pd. 2 s. 6 gr., de uitgaven 210 pd. 14 s. 6 gr.; tekort 2 pd. 12 s. gr. Ziehier de kerkrekening voor 1618 en 1619, die op 18 maart 1621 onderzocht werd : inkomsten 251 pd. 10 gr.; uitgaven 388 pd. 1 s. 3 gr.; tekort 137 pd. 1 s. 2 gr. Bij de genoemde uitgaven behoorde immers de betaling van het watergeld voor de jaren 1618, 1619 en 1620. Vervolgens legde de ontvanger nog een rekening voor, nl. een groot aantal achterstallige ontvangsten en uitgaven uit de periode tot en met 1619. De volgende dag schiep men ook orde in de rekening van de armendis : 1. de rekening 1617-1618-1619 : ontvangsten 62 pd. 4 s. 9 gr.; uitgaven 55 pd. 12 s. 11 gr.; overschot 6 pd. 11 s. 10 gr.; 2. de rekening van een paar voorgaande jaren : inkomsten 15 pd. 2 s. 3 gr.; uitgaven 6 pd. 13 s. gr.; overschot 8 pd. 9 s. 3 gr.

De deken controleerde later nog de volgende afrekeningen. Op 22 januari 1622 de kerkrekening 1620 : inkomsten 203 pd. 5 s. 9 gr.; uitgaven 195 pd. 16 s. 2 gr.; overschot 7 pd. 9 s. 7 gr. Bij de uitgaven moest echter nog het tekort van de vorige rekening gevoegd worden. Op 3 juni 1622 de disrekening 1620 : inkomsten 34 pd. 12 s. gr.; uitgaven 24 pd. 10 s. 10 gr.; overschot 9 pd. 1 s. 2 gr. Op 4 januari 1623 de kerkrekening 1621 : inkomsten 139 pd. 19 s. 1 gr.; uitgaven 111 pd. 18 s. 8 gr.;

overschot 28 pd. 5 gr.; de disrekening 1621 : inkomsten 74 pd. 17 s. 9 gr.; uitgaven 39 pd. 15 s. gr.; overschot 35 pd. 2 s. 9 gr. Op 13 maart 1626 de kerkrekening 1622-1623-1624 : inkomsten 538 pd. 8 s. 7 gr.; uitgaven 455 gr. 18 s. 2 gr.; overschot 82 pd. 10 s. 5 gr.; de disrekening 1622-1623-1624 : inkomsten 202 pd. 19 s. 1 gr.; uitgaven 136 pd. 4 pd. 8 gr.; overschot 66 pd. 14 s. 5 gr.¹¹.

Twee topografische dokumenten verschaffen enkele inlichtingen over de bevolking van de parochie Heist ca. 1625 : 1. het register van de bezittingen van de O.-L.-V.-Mis en van de pastorie van Heist, opgemaakt door Joos van Marissien in 1623; 2. het register van de bezittingen van de kerk van Heist, vernieuwd door Jan van Ballenberghe in 1624. Vooreerst bespreken we de toestand van de percelen, die in het Noorddorp aan de genoemde instanties toebehoorden, en van enkele aanpalende percelen. Daarbij behouden we de volgorde die we in hoofdstuk 1, paragraaf 15 aanwenden.

Het driehoekig blokje : het perceel B 104-107 behoorde aan Aarnout Demeyere; B 104 bis „was wylent een erfve met een huuseken daer up staende daer Claeys Drubbele in cheinse hadde”. Het Noordblok : B 36-39 heette gewoon „een plaetskin van lande”; B 40 was eigendom van de weduwe Jan Brandt.

Het middenblok : de noordwesthoek behoorde aan de weduwe Olivier Verstraete; de zuidwesthoek heette „mr Jan Feryn vervallen hofstedeken”; tussen de genoemde twee eigendommen en het Slopken A lagen 7 percelen van de kerk, waarop ca. 1580 evenveel huizen stonden, maar ca. 1625 geen enkel; op de oostzijde van het Slopken A lagen de percelen van de erven Anthonis Suers en de erven Jan Decueynck; de 86 R van de kerk heetten „een plaetse van lande daer wylen diveerssche huusen up stonden”; dit perceel paalde oost aan de

weduwe Laureins van Moerdyck, zuid aan Anthonis Weyts en de erven Kristiaan Valle; op de oostzijde van het Slopken B lagen 4 percelen van O.-L.-V.-Mis waar ca. 1580 4 huizen stonden, maar ca. 1625 geen enkel.

Het zuidblok : B 136-146 geen bebouwing vermeld; B 132-135, „Cornelis de Brune landt dat een hofstede was”; daarnaast 4 percelen van de kerk (B 144-161) waar ca. 1580 4 huizen stonden; een perceel ervan „was thuis metter erfve daer vidua Cornelis Gillis woonde”, een ander „was thuis metter erfve daer Joos Correman wylen in woonde”; op de westzijde van de Kerkstie B, van noord naar zuid : „een plaetse van lande met wylen een schuere ende zeker huusen daer up staende”; een perceel van de kinderen Kornelis Gillis; een perceel van de kinderen Gillis Deysters; „een plaetse van lande met wylent een hofstede hier up staende”.

Het Oostdorp : langs de Pompestraat : 18 R, „was het huus metter erfve daer wylen Danneel Roels by cheinse up woonde”; op de noordzijde van de Panneslag : 22 R, „was wylen het huus metter erfve daer Cornelis Boogaerts alyas Brandt by cheinse up woonde”; B 211, „een plaetse van lande daer wylen diverssche huusen by cheinse up stonden ghetimmert”; op de zuidzijde van de Panneslag : 18 R, „een hofstedeken daer Jan Blanckaert by cheinse wylent up woonde”; op de oostzijde van de Ooststraat : 48 R, „een plaetse van lande daer Gillis Doens by cheinse up wuende”.

Hier volgen tenslotte de eigenaars en de pachters van de hoeven, voor zover die in de genoemde twee registers vermeld staan : de hoeve Devolder : eigenaar Jan Heyne; de hoeve Coornaert, eigenaar Dierik Waernoudt, pachter Everaart Schram; het hoeveke ten zuidoosten van de Dorpsmolen, eigenaar Jakob Weyts; het hoeveke bij de Dorpsmolen, eigenaar Jan Let-

tens; de hoeve naast de Verbrande Priestrage, eigenares weduwe A. Azaert; de Noordpriestrage was tot een hoeve omgevormd : pachter Jakob Hillebrant; de Pannehofstede, eigenaar Jan Heyne, pachter Jakob Zeghers¹²; de hoeve Louage, eigenaar Valentijn Deburch, pachter Lenaart Govaert, „gheseyt Boens”; het hoeveke in de noordwesthoek van het 13de Reig : „wylen een hofstede daer Pieter Aernout geseyt Myts up woonde”; de hoeve Monbaliu, eigenaars de kinderen Jacques Speeck, pachter Matheus Vanloo¹³.

Volgens de bedoelde twee registers woonde er niemand op de vele kleinere en grotere percelen, die in het Noorddorp aan de kerk of aan een van de kapelanieën toebehoorden. Van de woningen, die daar ca. 1580 stonden, bleven er na 1600 alleen verbrande puinen over. Daarnaast vernemen we heel weinig over de rest van de dorpskom. Het is in elk geval zeker dat op het Hoge Leen, het Hof van Koudekerke en op de 480 R van de Armendis alle huizen verwoest waren.

Toch woonden er een honderdtal mensen in het Noorddorp. Dit waren de personen die daar een eigen huis bezaten en die, voor zover ze niet uitgeweken of gestorven waren, hun woning herbouwd hadden, zodra de toestand veilig genoeg scheen. De weinige huizen, die de dorpskom ca. 1625 telde, stonden meestal op het oosteinde van het middenblok en in het Oostdorp. We stellen vast dat de oudste kern van Heist voor goed verlaten was.

2. De wederopbouw van de kerk

De oudst bewaarde kerkrekening na het Twaalfjarig Bestand, beslaat de periode 20 september 1629 tot 6 juni 1630. Precies in dit dokument staat de herbouw van de kerk geboekt. Het gebouw had in de voorbije halve

eeuw veel schade geleden. Het diende zelfs enkele jaren als paardenstal en als soldatenkwartier. De kerk werd in 1614 en 1615 in zoverre opgeknapt dat ze weer als bidplaats kon dienen. De bisschop van Brugge besteedde een deel van de tiendenopbrengst aan dit herstelwerk¹⁴. In 1629 achtte de kerkelijke overheid de toestand veilig genoeg om het herstel van de kerk aan te pakken. De grote onkosten werden gedekt door de opbrengst van de aanzienlijke kerkgoederen, en door een gift van 58 pd. 6 sch. 8 gr. uit het sterfhuis van de Bisschop van Brugge, „tot reparatie vande kercke volghende het contract”, omdat „hy de thiende is heffende”.

Aannemer Klaas Aernout nam een groot deel van het metselwerk voor zijn rekening: 10 pd. 2 sch. gr. voor „het metsen van een boghe ende het verlegghen van het fundament”; 50 pd. 15 sch. gr. voor „het metsement vande kercke”; voor „het maken van twee autieren, t repareren van het portael, ende leverynghe van neghe steenen ende basen”. De Heistse metser Simon Vanhoutte herstelde de toren voor 25 pd. 6 sch. 8 gr.: hij zuiverde „den halven bueck”, en zorgde voor „het hauwen van alle de monnelen vande veinsters”.

Schaliedekker Sebastiaan Decroock legde „het nieuwe schaliedack”, en leverde 325 pond lood voor de goten. Als tweede deel van de som kreeg hij 40 pd. 9 sch. gr. Smid Karel Hoornaert uit Westkapelle smeedde voor 61 pd. gr. „de ankers, de isers ande veinsters ende glase roeden”. Steenhouwer Anthonis Galliaert uit Brugge leverde: „terraest¹⁵ tot de torre; sullen, ganghen ande kercke”; 129 hoed¹⁶ Gents kalk; „een speesewaetervat”. Timmerman Pauwels Jordaen ontving 125 pd. gr. als tweede deel van de betaling voor „het maecken vande kercke”, en 68 pd. 13 sch. 4 gr. voor het maken „vanden autier, prick stoel ende de

dueren vande kercke”. Jacques Dubloy smukte de herstelde toren op: „maken een nieuwen haene voor de torre van Heyst ende te vermaeken de copere appels”. Nikolaas Blomme verguldde die voorwerpen. Zilversmid Jan Tristram leverde „een copere vergulde remonstranze met een mandeken daer toe dienende”: 3 pd. 7 sch. gr.

De rekening specificceert het vervoer van de benodigde bouwmaterialen. Kornelis Verplancke bezorgde „550 voetsteenen om de kercke te paveren”, en Willem Coppens uit Gent kalk. Jakob Vandenbroucke en Andries Lansens, schippers te Zwankendamme, voerden kalk, schaliën en 'voetsteenen' van Brugge naar Zwankendamme. Deze goederen werden bij de overdrag van Zwankendamme overgenomen door Joos Hillebrant en Jan van Maastricht, schippers van Heist. Elias Pelle, 'lantsman tot Heyst', voerde de nodige karren duinezand aan¹⁷.

De Verbrande Pricstrage werd niet heropgebouwd. De stenen van dit verwoeste huis dienden voor het herstel van de vervallen kape-laanswoning. Pastoor Nikolaas van Overbeke, die in 1632 Pieter Desmit opvolgde, pachtte de 34 R aan de zuidzijde van de kerkmuur „met het huys daer op staende met een nieuwe hooghcamer, tot coste vande kercke daer op ghetimmert”, tegen 8 pd. gr. per jaar. Het kan moeilijk anders of deze vierde pastorie van Heist werd tussen 1630 en 1635 ingericht.

In 1636 verrichtte S. Vanhoutte voor 48 1/2 pd. gr. de volgende werken: 1. in „t huus vanden heere pastor”: „het swynscot” herstellen; „maecken vanden steenpit”; het huisdak herstellen met gelei en bandroeden; 2. in de kerk: ijzerwerk „aende clocke vande kercke” en „tot hanghen vanden standaert inde kercke”; 3. rond de kerk: „het maecken vande nieuwe kerckstichel ofte den muer vant beslyt vant

kerkof", lengte 40 R, 9 sch. gr. per roede.

In 1638 kreeg Heist weer een kapelaan, nl. Daniel van Steerteghem. Deze logeerde in het voorhuis van de pastorie, d.i. de vroegere kapelanie. Dat de muren van dit huis vele jaren aan de weersomstandigheden blootgesteld geweest waren, blijkt uit de mededeling dat „het huys vanden heere pastor, te weten de cueken ende voorhuys ten jaere 1640 deur storme teenemaal was ommegewaeyt". De Pastorie moest groten-deels van de grond uit herbouwd worden. Het gehele werk kostte 151 pd. gr.

Gillis Vermeere uit Gent leverde het nodige kalk, steenhouwer Jan Vanderplancke het arduin. „Simoen van Houte, matsenare tot Heyst" aanvaardde voor 30 pd. gr. de volgende opdracht: „het afbreken vant oude werck met schoonmaeken vant steen"; „het maetsen vande voorseyde cueken ende voorhuys". Timmerman Adriaan Desmit leverde voor 50 pd. gr. de volgende materialen en karweien: „balcken, gebinden, stryckhouten¹⁸, cepers tot maeken vant dack vande voorseyde cueken ende voorhuys"; het ijzerwerk; „het doen leveren ende maeken vant stroo dack". Voor 36 pd. gr. timmerde hij „eenen solder met gesaeghde rebben, met eenen wentel steeger, cruyscasquen¹⁹ in de cueken ende camer vanden capelaen". Anthonis Geyliaert leverde: 600 'tegels' voor de keuken, 6 pd. 16 sch. 2 gr.; 1700 'cleene tegelkins' voor de vloer van de kamer van de kapelaan, 2 pd. 6 sch. 8 gr. Schipper Louis Delepelaere voerde de tegels van Brugge naar Heist.

In het voorjaar van 1641 hield Jan Jennyn, deken van Damme, een visitatie te Heist. Zeer interessant is zijn beschrijving van het kerkgebouw, van de sakristie en van de Pastorie. Hier volgt de vertaling van de Latijnse tekst: „De kerk met haar toren en haar drie beuken, was vroeger schoon en groot. De toestand ervan is nu als volgt. De twee zijbeuken liggen

helemaal in puin, maar de middenbeuk is gaaf. Deze werd, 11 jaar geleden, met grote onkosten vanwege het kerkbestuur, op haar vroegere breedte en lengte herbouwd, en van een nieuw dak voorzien. Dit dak werd blijkbaar getimmerd uit hout, dat niet al te best of niet al te droog was, trouwens de vochtigheid van het gebouw komt uit de muren voort. De toren, die op het uiteinde van de middenbeuk staat, is tamelijk hoog. Deze werd zeven jaar geleden tot aan het kruis met stenen herbouwd.

De sakristie bevindt zich op de epistelzijde, de deur ervan komt tegenover het hoogaltaar uit. Het gebouw was verwoest, maar is thans wederopgetrokken tot aan het dak, waarop stro ligt. De parochianen beloven dat ze dit dak de volgende zomer behoorlijk zullen herstellen, anders vergaat het, en wordt de sakristie onbruikbaar. Het kerkhof is eenvoudig en goed afgesloten.

De Pastorie werd op de kosten van het kerkbestuur gebouwd op een perceel van de kerk, dat aan de zuidzijde van het kerkhof paalt; daarbij hoort een tuin van 34 roeden. Het was een armzalige woning die gratis aan de pastoor toegestaan werd. De vorige pastoor liet een konfortabele kamer aanbouwen; dit werk kostte ongeveer 1000 gulden. In 1639²⁰ stortte het voorhuis van de Pastorie in, nl. de keuken met de kamer van de kapelaan. Daar de parochianen dadelijk wezen op de armoede van de gemeente, verkregen ze van het vikariaat dat de bedoelde keuken op de kosten van de kerk herbouwd werd. Dit is nu in 1640 gebeurd²¹.

Uit het rapport van de Deken blijkt duidelijk dat in 1630 slechts de middenbeuk van de kerk heropgebouwd werd. De boven aangehaalde uitdrukking „het verlegghen van het fundament" bedoelt dus dat men tussen de kolommen, op beide zijden van de middenbeuk, nieuwe grondvesten gelegd heeft, en vervolgens

die twee zijden dichtgemetst heeft. De zijbeuken werden verlaten, maar de toren en de sakristie werden hersteld²².

Deken Jennyn bespreekt ook de binneninrichting van de kerk. Vooraan stond een bescheiden hoogaltaar; het droeg een schilderij van Maria's Hemelvaart. Ongeveer halverwege het kerkship bevonden zich twee zijaltaren, rechts het O.-L.-V.-altaar, links het St.-Antoniusaltaar. De genoemde twee heiligen werden ongetwijfeld oorspronkelijk in de verlatene zijbeuken vereerd. Men celebreeerde de mis op een draagbaar altaar. Achteraan stond een eenvoudige doopvont. De kerk bezat weer de volgende kultusvoorwerpen: een kleine zilveren pixis; een monstrans; een zilveren chrisatorium; een kelk met een vergulde zilveren kuip en een bronzen voet. De lamp was reeds twee jaar te Brugge om hersteld te worden. De pastoor beschikte over voldoende misboeken²³.

In 1641 verrichtte het kerkbestuur enkele zaken die de deken gevraagd had: „het maken vant deksel vande vonte, becleeden vant beelt vanden hooghen autaeer van achter met deylen”²⁴; het herstellen van „de gelasen vensters vande kercke”; „het vergulden vande cyborie”; „het vermaeken vant hoofd vande clocke”. Er hing dus weer een klok in de toren. Men kocht enkele ellen „wit indiaens damast, wit geblomt satyn” en lijnwaad om „een houtaercleet ende casufel” te vervaardigen; „twee ingles”; „een motale cruyce”, „twee paer motale autaeer candelaers”; „twee selver apullen”²⁵.

Het interieur van de kerk werd in 1642 verfraaid. Jan de Suca aanvaardde voor 24 pd. gr. het „schilderen ende vergulden de pilaeren vanden hooghen autaeer”; voor 25 1/2 pd. gr. „een gheheelen nieuwen autaeer van St. Antuenis, van hout, geschildert ende vergult met een nieuwe autaeertaevel”. Verder kocht het kerkbestuur nog kerkkieren, nl. een zwart altaar-

kleed, een koorkap, „een fiolette casufel”, bankbekledingen, handdwalen²⁶.

3. De kerkgemeenschap na het herstel van de katholieke eredienst

In hst. 1, par. 2, zagen we dat Heist zeker reeds in 1597 de ommegang van Lissewege bijwoonde. De oudst bewaarde vermelding dat te Heist zelf de processie weer uitging, stamt uit een rekening van de dochterparochie Knokke²⁷. De oudst bewaarde kerkrekening van Heist schenkt aandacht aan de godsdienstige feesten, vooreerst aan de viering van de Witte Donderdag in 1630: het kerkbestuur vergastte de gelovigen van Heist op „300 crakelynghen”²⁸, die naer costume ghedistribueert worden upden witten donderdach”; het schonk „10 stoop”²⁹ biers” en „drie stoopen Spaenschen wyn”.

De woensdag na Sinksen betekende een hoogdag voor de parochie Heist. Het kerkbestuur bood een gul onthaal op „den ommeganck dach van Heyst den 3en Scinxen dach 1630, dat naer costume ghepresenteert wort anden choir”³⁰ van Lysseweghe... an die van Cnocke... an vrimde priesters, sanghers, cruce ende vaene draeghers, die vereerden den choir van Heyst... ande jonghe lieden die de kercke ghepareert hadden”. Daarnaast noteert de ontvanger van de kerk een uitgave „ten omme-gancdaghe van Cnocke”.

De pastoor van Heist, die ook de pastorie van Knokke bediende, ontving een jaarwedde van 18 pd. gr. De vele vroegere fundaties werd, ter gelegenheid van het bezoek van de Bisschop op 5 juli 1627, vervangen door 12 jaarmissen met negen lezingen, en „twee messen te weke”. Daarvoor kreeg de pastoor 8 pd. gr. De fundatie van Gislein Weyts hield stand met „alle veerthien daghen een lesende messe”. Koster Joris Schollaert ontving 12 pd. gr., en klok-

luider Pieter Robyn 2 pd. 13 sch. gr.⁸¹.

De vierde pastoorswoning werd ingericht, waarschijnlijk kort nadat Nikolaas van Overbeke te Heist benoemd werd. Op 1 augustus 1636 werd Matheus Hoste koster. In die periode moest de pastoor zich naar Brugge terugtrekken. De nieuwe koster betrok de pastorie, „ter cause den heere pastoor, mits de placcaeten van retorsie⁸² de selve jaeren (= 1636 en 1637) hem heeft moeten van het platte landt absenteeren”. Jan Delarue, ontvanger van de kerkgoederen, stipt verder aan dat in de jaren 1635, 1636 en 1637 slechts 3 1/2 pd. gr. door de kerkmeesters 'ghecollecteert' werd, „vermits den goddelicken dienst den meerderen deel vanden tyt deser rekenynghe, mits de placcaeten van retortie vanden vyandt, heeft ghesuspendeert gheweest”. De koster bracht de kerkornamenten naar Brugge over.

Wegens de bedoelde dreiging van Sluis uit moesten allerlei religieuze activiteiten gedurende ongeveer twee jaar gestaakt worden. De „by een comste” van de kerkmeesters en kerkdienaars op Witte Donderdag werd in 1636 en 1637 te Brugge gehouden. De ontvangst noteert verder: „men distribueert op den wittendonderdagh voor de somme van 20, 30 oft meer krakelynghen, schottelkens ende wittebroodt, ende dat sachternoens als men de voeten wast”; dit werd in 1636 en 1637 nagelaten.

In 1638 waren de parochiepriesters naar hun standplaats teruggekeerd. Deken Jennyn bezocht op 22 oktober 1638 Heist. Hij vernam dat in de laatste jaren de volgende personen binnen de kerk begraven waren: in 1634 Jan Schram en in 1635 Maria Schram, minderjarige kinderen van Everaart Schram, en op 3 maart 1635 Elizabet Janssens. De Deken stelde het volgende reglement: „inden choor”, 2 pd. gr. „voor de bejaerde lichamen”, 1 pd. gr. voor „de minderjaerighe”; „inden voor choor”, 1

pd. gr. voor volwassenen, 1/2 pd. gr. voor „de onbejaerde”.

De persoon en de positie van de pastoor wordt omschreven als volgt. „Guilelmus Fabri, alias de Smet”, die in 1636 N. van Overbeke als pastoor van Heist opvolgde, was eerst pastoor te Ramskapelle. Hij bediende ook Knokke. De Bisschop betaalde hem een jaarlijkse competentie van 10 pd. gr. De pastoor trok 16 pd. gr. uit de eigendommen van de pastorie, en 12 sch. gr. uit renten. De toevallige inkomsten uit de diensten gepresteerd in de twee parochies beliepen 10 tot 11 pd. gr. De jaarmissen en de gefundeerde diensten brachten hem 43 pd. 13 sch. 4 gr. op. Vanaf 1638 beschikte de parochie weer over een onderpastoor. Deze en de pastoor celebreeerden op zon- en feestdagen beurtelings de vroeg- en de hoogmis. In deze laatste werd de katechismus onderwezen⁸³.

De Deken schrijft verder: „Hier zijn er, naar men zegt, verscheidene kapelaneen geweest. De plaats was immers zeer bekend, en de verering van de H. Maria verschafte de kerk veel rijkdom. Er blijven broederschappen over, die men diensten of missen zonder inkomsten noemt”⁸⁴. We weten niet of de zegslieden bedoelden 'verscheidene kapelaneen', maar vóór het uitbreken van de godsdiensttroebelen bestond er heel zeker een O.-L.-V.-gilde. De Vierbode, die aan de Heer van Dudzele toebehoorde, werd onderhouden door „de gildebreeders van de gilde van Onse Vrouwe tot Heyst”. Dezen betaalden een jaarlijkse pacht van 12 pd. gr. en 3 stuivers⁸⁵.

In hst. 1, par. 13, geven we, voor zover we over teksten beschikken, een opsomming van de diensten die de kerkbedienaars van Heist regelmatig moesten volbrengen. Deze prestaties waren gesteund op de inkomsten van percelen grond, die bepaalde personen aan de kerk geschonken hadden. De godsdiensttroebelen

brachten echter wanorde in het honoreren van de vele fundaties. Op 2 mei 1639 richtten „den heere pastor, hooftmannen, kercke, disch ende gilde meesters van Heyst” zich tot de vikarissen van het bisdom Brugge, om hen mede te delen dat „de voorseyde fondatien sydert eenighe jaeren herwaerts ter cause vande troubelen niet behoerlick en hebben gecelebreert nochte volcommen gewist”, en om hen te vragen „op de naervolghende fondatien te ordoneren naer behooren”.

„Uut de oude registers ende rekeninghen” bleek dat de kerk van Heist „van outs belast is met ses wekelicke messen”: 1. „alle disendaeghe een messe vande moeder Ste Anna, ende is eertyts daer af gewist een confraterniteyt”; deze bezat 8 G 115 R die jaarlijks ca. 11 pd. gr. opbracht; 2. „alle woensdage een lesende messe van Ste Antoni ende St. Jacob”, waarvoor 1 G 6 R geschonken was, en nog 100 R „gegeven by wylent heer Gillis Willaert”; inkomsten 32 sch. gr.; 3. „des donderdachs gefondeert een solemnele singhende messe van het hooghweerdich h. sacrament”; 7 G 75 R geschonken door Jan de Baenst; inkomsten 10 pd. 5 sch. 5 gr.; 4. „alle vrydaeghe een sollemnele messe vant h. Cruyce ende het lof van het h. Cruyce ten selven daeghe, oft des sondachs ten innecommen vande processie”; gegeven 9 G 71 R; inkomsten 20 pd. gr.; 5. „gefondeert des saterdachs onse vrouwe messe, maer men bevindt niet wat landen gegeven syn voor deselve fondatie”; 6. „des sondachs naer de hooghmesse het heylige sacraments lof”; geschonken 3 G 6 R; inkomsten ca. 4 pd. gr.

„Voorts is gefondeert by diversche persoonen datmen in alle singende messen, diemen binnen de kercke sal doen ontsteken in de consecratie twee tortsen, ende in de lesende messen een tortse”; geschonken 2 G 20 R; inkomsten 2 pd. 10 sch. gr. „Voorts is de kercke belast in

sevenentwintich jaergetyden, voor welke jaergetyden diversche treffelicke partijen van lande syn gegeven sonder te weten hoe vele”. De Dis was „belast in twaelf jaergetyden, voor welke dat diversche partijen van lande gegeven syn, sonder te weten hoe vele”; was „gehouden alle de sondaeghen inden vasten te deelen aen den armen tot 7 sch. gr. telcker reyse... moet op op alle de onse vrouwen daeghe ende apostel daeghen, tsamen tweentwintich reysen tsjaers”. De O.-L.-V.-kapelanie „is belast alle zaterdaeghe een solemnele singende messe met tsavonts onse vrouwe lof, ende is een confraterniteyt”, die 25 G 35 R bezat; inkomsten 33 pd. 6 sch. 8 gr.

De vikarissen overhandigden de bovenstaande lijst op 7 mei aan deken Jennyn. Deze stelde het volgende reglement vast. A. De wekelijkse missen worden beperkt tot vier, „waer vooren den Heere Pastor van ider soude ghejoont worden twee schell. 6 gr. ende den coster 10 gr.”: 1. „een zingende misse vande h. moeder Ste Anna”; 2. „des donderdachs een zingende misse vant h. w. h. sacrament met de voorgaende ende daer naervolghende benedictie des H. sacramentz midtsghaders binnen de selve misse commemoratie van st. Antheunis, s. Jacob ende s. Eloy duer iders respectieve eyghen oratie”; 3. „des vrydachs de misse vant h. Cruyce” die moest „solemnelick ghesonghen wesen de sancta Cruce”; het lof werd verplaatst naar de zondag; 4. iedere zaterdag een gezongen O.-L.-V.-mis.

B. De jaarmissen werden teruggebracht tot zestien: 1. „12 jaergetyden met 9 lessen, alle maende eene, twelck ghevoughelick soude gheschieden s'maendaeghs naer den 1en sondagh vande maent”, 8 pd. gr. voor de pastoor; 2. „vier jaergetyden vanden disch, alle drye maenden een”, 2 pd. 13 sch. 4 gr. voor de pastoor; 3. „dient daer en boven naer ider jaerghetyde,

ghesonghen ofte ghelesen missen, ende loven by den H. Pastor gheseyt te worden de salmen van Miserere mei ende de Profundis tot lavenisse vande weldoenders deser kercke"; 4. betreffende de hulp aan de armen „dient hier inne achtervolght de costuime tot noch toe ghebruickt, te weten op de vier hooghtyden t' sjaers te distribueren broot ende vleesch, ghemerckt noch extrordinairelick aen diversche arme persoonen dies noot synde particulierelick ghegheven wort".

C. De overige diensten waren : 1. „drie loven te weke", 4 pd. gr. voor de pastoor; a. de deken besloot het vroegere vrijdagse lof en het lof na de hoogmis „te unieren ende de selve gheunierde loven des sondaeghs naer de vesperen de benedictie te singhen O salutaris, O sacrum convivium met eenighe andere antiphonen ofte hymnen des H. sacrament met het verheren ende collecte des selves, ende daer naer soude volghen het lof van t' H. Cruice oock met het verheren ende collecte daer toe dienende, twelc sal ghesloten worden met de benedictie als vooren onder den Tantum ergo"; b. „wat anghaet het saterdaghs lof, soude bequamelicker ghedaen worden des sondaeghs naer de hoogmisse met het synghen der lytaniumen van onse vrouwe, Salve Regina ofte andere antiphonen naer den tydt vanden jaere met hunne respective versekens ende collecten, twelck sal ghesloten worden met den ghesonghen Ave Maria"; 2. „een messe alle veertien daeghen"; 3. „voorts wort alle sondaeghe ende h. daege gecelebreert een vrouchmisse (hoe wel de selve niet en is gefondeert) daer vooren den capelaen pretendeert" 24 pd. gr. per jaar; dit moest nog geregeld worden⁸⁶.

Daarnaast sloten de kerkmeesters het volgende akkoord met pastoor W. Desmet. Deze zou tegen 100 gulden per jaar de volgende materialen en prestaties leveren : het nodige

misbrood, wierook, wijn en olie; het kerkklijnwaad doen wassen; „het waschlucht soo op den hoogh autaer, als op onse vrouwe ende ste Antonis hautaer"; „op alle hooghtyden te doen branden ses kersen op den hooghen autaer ende des sondachs viere, van elf ponden"; vier kaarsen op „alle de heylich daeghen" in de hoogmis en het lof, en „op elcken hautaer vande twee cleyne autaeren twee vierendeel kersen"; „twee tortsen ofte flambeausen" op zonen feestdagen „inde consecratie en loven, ende des donderdachs inde messe vant heylich sacrament"; „een paeskerse van vier pont"; „inde wekelicke messen ende vesperen, mitschaeders inde jaergetyden" mogen de kaarsen „niet corter wesen als een alve elle"⁸⁷.

M. Hoste was eerst 20 jaar te St.-Laureins koster geweest. Het kerkbestuur betaalde hem 12 pd. gr. per jaar; de Armendis 2 pd. gr. om alle armen te onderwijzen, de katechismus te onderrichten, enz. Maar bij zijn bezoek in 1640 moest de Deken de koster op zijn vingers tikken : deze bezocht te veel de herbergen en verwaarloosde zijn school. De koster nam daarna zijn taak ernstiger op. Het kerkbestuur had 'een huus' gebouwd op een perceel dat aan de Bisschop toebehoorde, d.w.z. op het terrein van het vroegere Tiendenhof. Daar woonde M. Hoste gratis. De vorige koster, Joris Schollaert, was om vele redenen uit zijn ambt ontzet. Hij hielp nog zingen op zondagen en bij jaarmissen. Daarvoor ontving hij 4 1/2 pd. gr. Willem Willems was klokkenluider : 2 1/2 pd. gr. per jaar⁸⁸. Volgens de kerkrekening 1639-41 had de klokkenluider oock als taak „de honden uut de kercke te jaeghen".

Over de bevolking zegt deken Jennyn het volgende : „Hier zijn 150 kommunikanten. De pastoor zegt dat ze alle hun paasplicht voldaan hebben. Hij verklaart dat alle funktionarissen hun plicht vervullen. Er zijn geen openbare

zondaars; niemand wordt verdacht van ketterij; ook andere boosdoeners zijn er niet. Enkelen zijn traag op zon- en feestdagen. Ze worden verwittigd dat, indien ze zich niet beterden, ze aan de Curie zouden overgeleverd worden. Anderen hebben een harde kop, morren graag, en willen het voor het zeggen hebben. Dit laatste is echter wat verminderd. Twee vrouwen worden als tovenaressen beschouwd. Dit moet onderzocht worden”.

De Deken controleerde ook de rekeningen van de kerk en van de dis. De kerkrekening 1637-39 vertoonde 625 pd. gr. inkomsten; 643 pd. gr. uitgaven; tekort 18 pd. gr. De disrekening 1637-39 : 159 pd. gr. inkomsten; 173 pd. gr. uitgaven; 14 pd. gr. tekort. De Armendis ontving jaarlijks ongeveer 400 gulden, o.a. 250 gulden uit de verpachting van de gronden, en 50 uit renten. De rekening van de O.-L.-V.-mis kon nog niet voorgelegd worden³⁹.

4. Het herstel vordert traag

De oudst bewaarde parochierekening loopt over de periode april-oktober 1623. Toen waren de vijandelijkheden tussen Noord en Zuid reeds twee jaren herbegonnen. Verscheidene uitgaven spruiten voort uit verplichtingen opgelegd zowel door de Spaanse, als door de Nederlandse militairen. Heist moest drie schattingen betalen om van de plundertochten van het Sluise garnizoen bevrijd te blijven : 1. 4 pd. gr. 'contributie' per maand; 2. 4 pd. gr. 'casteelghelt' per maand; 3. 2 pd. 10 sch. gr. voor een 'sauveghaerde brief’.

Ziehier de leveringen aan de kommandanten van de Spaanse garnizoenen : paling aan graaf Fontaine, bevelhebber van het Zwinfront; haver aan de kapitein van het St.-Donaasfort; paardewerk voor de kapitein van het St.-Izabellafort. Kapitein Mesmaker kreeg een hoeveelheid

haver. De genoemde voerde bijna zeker het bevel over een afdeling ruiters, die te Heist ingekwartierd lag.

Om de bovengenoemde verplichtingen te kunnen voldoen, en om de gewone gemeenschappelijke onkosten te bestrijden, legde de parochie in 1623 een belasting van 13 gr. per gemet. Dank zij dit feit vernemen we de lijst van de landgebruikers. We geven de naam van de voornaamste boeren, waarvan enkele met behulp van paragraaf 1 kunnen gesitueerd worden : Jan Degroote 108 G; Jan Gheyle 103 G, Jakob Zeghers 90 1/2 G, Joos Stubbelaere 89 G, Matheus Vanloo 75 1/2 G, Jakob Hillebrant 72 G, Kornelis Simoens 70 G, Pieter Loeys 70 G, Pieter Vanderleye 70 G, Jan Vandervicht 70 G, Anthonis Vanhoute 65 1/2 G, Everaart Schram 61 G, Lieven Devilder 58 G, Jan Paridaen 52 G, Kristoffel Debrune 58 G, weduwe Costers 42 G, Marinus Gheyle 32 G, Paulus Verlaere 27 G, Abel Costers 26 G, Elias Pelle 25 1/2, Kornelis Jacops 25 G. Een twintigtal personen baatten elk minder dan 20 G uit. Onder dezen waren er zeker enkele, die in een aanpalende gemeente woonden⁴⁰.

De rekening Eie 1618-19 noteert de „weduwe van Cornelis Janssens” als uitbaatster van een herberg. Haar echtgenoot, „beryder tot Lisseweghe”, bezat immers het perceel waarop de Zwaan stond. Vanaf Eie 1617-18 ontmoeten we Pieter Cottelier als herbergier. De parochierekening 1623 belaste twee neringdoenden, nl. Klaas Duyck en Jan van Maastricht. De laatstgenoemde was volgens Eie 1623-24 een herbergier, en K. Duyck naar onze mening ook. In de genoemde rekening verschijnt tegelijk Frans Verkinderen als waard van de Kroon. Een andere bron vermeldt Elizabeth Janssens die in 1628 te Heist een herberg hield⁴¹. We krijgen de indruk dat er te Heist ca. 1625 weer drie herbergen open waren.

Het Schuttershof werd niet meer gebruikt door de Heistenaren. Indien de schuttersgilde haar bezigheden nog niet gestaakt had in de troebele periode 1572-75, dan vielen die zeker stil toen omstreeks 1585 de verwoesting van Heist begon. Het Twaalfjarig Bestand bracht tijdelijk de veiligheid terug. De Heistenaren wensten de vroegere schuttersgilde te doen herleven. Midden in het Oostdorp lag een onbebouwd perceel van 106 R, dat Jan Heyne, eigenaar van de Pannehofstede, in 1614 aankocht. Zijn weduwe schonk in 1616 het stukje grond aan de parochie Heist, die dit terrein vervolgens ter beschikking van de St.-Sebastiaansgilde stelde⁴².

Over welke bestaansmiddelen beschikten de Heistenaren omstreeks 1630? De landbouw en de veeteelt hadden een normaal peil bereikt. In het eerste kwart van de 17de eeuw vestigden zich weer enkele neringdoenden en ambachtslieden in de parochie: een molenaar, een metser, twee herbergiers. Klaas Jacobs bouwde een brouwerij in de zuidoosthoek van het 26ste Eie. Maar de meeste inwoners van de dorpskom verdienden moeilijk hun kost. De oorlogstoestand belette de wederopbloei van het vissersbedrijf. Voor de Heistenaren was de tijd nog niet gekomen om grotere boten te kopen en in volle zee te steken. Ze moesten zich met de strandvisserij tevreden stellen.

In de periode 1630-40 waren er bijna ieder jaar soldaten te Heist gevestigd. In de zomer van 1633 lag daar een compagnie van kapitein Camargo. Het Vrije vergoedde 175 pd. gr., omdat Heist in 1634 een garnizoen onderhouden had, en 90 pd. gr. wegens de leveringen in 1635. Te Heist schuilden de soldaten van de kustwacht in een wachthuis. Valentijn Verburch leverde in 1635 stenen „omme te verwercken ande corpsdegarde”. Dit gebouwtje stond misschien toen reeds in de noordoosthoek

van het middenblok⁴³. Vanaf 1636 logeerden „de capiteynen van de ruyterye” in een deel van de Pastorie⁴⁴.

Heist voldeed verder zijn contributie aan het garnizoen van Sluis. De parochie trachtte de kommandanten van verschillende troepeneenheden tot vriend te houden door lammeren, kalkoenen, kiekens, haver te schenken. De gemeente was verplicht hogere belastingen te innen. Zo vernemen we voor het eerst in 1636 dat de Dorpsmolen belast werd. Weduwe T. Dernier betaalde 2 pd. 8 sch. gr. Anderzijds vergoedde het Vrije 258 pd. gr. voor het foerageren in 1636, en 275 pd. gr. voor het troepenkwartier in 1637. Dit geld werd uitgedeeld aan de personen, die soldaten gelogeed hadden⁴⁵.

In 1638 huurde de parochie de herberg van Laureins Beyens als wachthuis, omdat de Corps de garde moest herbouwd worden. Er werd gemetst aan het vernieuwde wachthuis. De parochie leverde planken „tot luycken vande corps de gaerde vanden ruyters”. Ondertussen verwaarloosden de Heistenaren niet hun eigene feesten en die van de naburige gemeenten. F. Verkinderen verschaftte „spyse ende dranck aende ghone die vereert hadden den omme-ganck upden keermis dach 1639”. De parochie betaalde „de presentatie ghedaen aen die van Knocke ten ommegange 1639”, in de herberg van L. Beyens, en de vertering bij Marinus Dekens „upden keersmis dach van Lissewedge”⁴⁶.

Vanaf 1640 eisten de Sluizenaren de volgende sommen geld: 3 1/2 pd. gr. contributie per maand; 8 pd. 14 sch. gr. „service, casteel ende majoors ghelt” per jaar; drie sauvegardebrieven van 2 1/2 pd. gr. per jaar. Weduwe T. Dernier betaalde 2 pd. 8 sch. gr. „over t ghebruyck vande muelene”. Daarnaast ontving de ontvanger van de parochie een jaarsalaris van

32 pd. gr., en Andries Declerck 10 pd. 6 sch. gr. als 'officier' van de parochie⁴⁷.

Zoals gezegd ging Heist onder de last van de oorlog gebukt. In de dorpskom werd armoede geleden. Uit de periode 1635 tot 1640 zijn twee rekeningen van de Armendis bewaard. De rekening juni 1635 - juni 1637 boekte 151 pd. 2 sch. 9 gr. inkomsten, nl. de ontvangsten uit 55 G 41 R eigendom, uit cijns pachten en renten; 3 pd. gr. gedurende twee jaren 'ghecollecteert' in de kerk; de jaarlijkse schenking van 5 pd. 13 sch. 4 gr. vanwege de Bisschop „vande pacht vande thiende”. Uit de bovengenoemde som besteedde men 107 pd. 12 sch. 11 gr. aan 'aelmousen' en „onderhoudt van diversche aerne personen”. In de bedoelde periode werd te Heist steun „ghedistribueert ten dissche naer costuyme” op Allerheiligen, Kerstdag, Pasen en Sinksen.

Ziehier wat de dismeesters K. Simoens en Joos Costers op de genoemde feestdagen gedurende twee jaren uitdeelden: Allerheiligen 1635 en 1636, 2 pd. 6 sch. 8 gr. aan 7 personen; Kerstdag 1635-1636, 4 pd. 19 sch. gr. „broodt ende vleesch” aan 6 personen; Pasen 1636 en 1637, 3 pd. 8 sch. gr. aan 5 personen; Sinksen 1636 en 1637, 2 pd. 14 sch. gr. aan 4 personen. De opgesomde geschenken steunden vooral Blasine Martens en haar kinderen, de weduwe Klaas Duyck, Jakob Deconynck, Jakob Demil, Michiel Lynbrouck, Kornelis Brouckaert en Pieter Pardieu.

Deze personen en nog andere behoeftigen, zoals ouderlingen, zieken, weduwen en wezen, kregen ook bij andere gelegenheden steun: „twee hoet ende vyf vaten terwe”, die samen 5 pd. 6 sch. 6 gr. kosten; „drie vaten terwe”, 16 sch. 6 gr.; graan en kleren voor 6 pd. 10 sch. gr.; 3 pd. gr. „in gelde”; „cleren en lynwaet” voor 9 pd. 11 sch. 3 gr.; verder nog graan, kleren en schoenen. De rubriek „distri-

butie van turf” omvat: Pieter Wilsoet leverde 19 „hoopen darynck” tegen 7 sch. 6 gr. per hoop; Jan Geylie 20 hopen tegen 8 sch. 2 gr.

Men hielp de armen met nog andere middelen. Zieken werden kosteloos naar Brugge „int gasthuus” gevoerd. De Dis betaalde de dokterskosten en gekwetsten of zieken. De oude, zieke Jakob Demil werd in een gezin uitbesteed tegen 1 pd. gr. per maand, een wezekind tegen 11 sch. gr. per maand. De dismeesters lieten Willem Hillebrant 5 doodskisten timmeren voor „aerne personen, van den disch begraven”. De koster ontving 2 pd. gr. per jaar om „de aerne kynderen te instrueren ende leeren”. Af en toe noteerde de ontvanger een post „secrete aelmousen”. Na aftrek van de vele bovenstaande uitgaven hield de Armendis in 1637 1 pd. 8 sch. 10 gr. over⁴⁸.

De disrekening 1639-41 boekte 172 pd. 10 sch. 10 gr. inkomsten. Behalve de gewone inkomsten, die reeds uit de rekening 1636-37 gekend zijn, boekte de ontvanger 3 1/2 pd. gr. uit de armenschaal, en 8 pd. 6 sch. gr. uit het testament van Jan Decorte, ontvanger van Eie-sluis. De volgende personen genoten de meeste steun gedurende de bedoelde twee jaren: B. Martens, M. Lynbrouck, weduwe K. Duyck, weduwe Brouckaert, Jan Gillioens, Antonis Jansens, Willem Hillebrant, Jan Degrootc, Willem Verleye, Jakob Spillebeen, Karel Wouters en Jakob Vandenberghc.

De geschenken uitgedeeld op Allerheiligen 1639 en 1640: 2 pd. 16 sch. gr. in geld; op Kerstdag 1639 en 1640: 3 pd. 11 sch. gr. „in vleesch ende broot”; op Pasen 1639 en 1640: 1 1/2 pd. gr. in geld; op Sinksen 1639 en 1640: 1 1/2 pd. gr. in geld. Dismeester K. Simoens deelde gedurende de bedoelde twee jaren veel graan uit: 73 maten tarwe tegen 12 sch. gr. per maat; 60 maten tarwe tegen 10 à 14 sch. gr. per maat.

Enkele 'arme luyden' ontvingen voor 10 pd. 19 sch. gr. kleren en geld, voor 13 pd. 3 sch. 8 gr. lijnwaad en graan; 8 paar schoenen voor 2 pd. 11 sch. gr.; nog schoenen voor 11 sch. 10 gr.; nog voor 6 pd. 5 sch. gr. graan en geld; 4 pd. 15 sch. gr. „in secrete aelmousen, by stant inde sieckten vande aerme lieden, meesteren ende cureren van quetsueren vande aerme lieden". Een paar wezekinderen kregen kleren en schoenen. De Dis betaalde de begrafenis van vier behoeftigen. De rubriek brandstof omvat het volgende : 22 hopen turf tegen 9 pd. 9 sch. gr. per hoop, 20 hopen voor de som van 8 pd. 10 sch. gr. De rekening 1639-41 sloot met een tekort van 75 pd. 16 sch. 9 gr.⁴⁹.

5. De bouw van een nieuwe sakristie

In 1642 „is opgemaect de vervallene santuarie". Vooreerst heeft metser S. Vanhoute het oude gebouw opgeruimd, vervolgens aanvaardde hij „het matsewerck van de santuarie" voor 30 pd. gr. Hijzelf leverde 17 'cruysen'⁵⁰ kalk, die gemiddeld 1 pd. gr. per kruis kostten. Joos Duyck voerde zand aan. Steenhouwer A. Gheillaert leverde : „115 voeten ogifen om de boghen vande santuarie", 8 pd. 6 sch. 8 gr.; „sillen van wit orduyns tot de veinsters", 3 pd. 15 sch. 2 gr.; „2650 tegelkens om de santuarie te paveren", 4 sch. 8 gr. per 100. Timmerman Andries Desmit ontving 101 pd. 13 sch. voor „het leveren ende maecken van alle het houtewerck, met leveren van schailedackbart van heele deyllien".

Nikolaas Delaplace „schailedecker ende lootghierter" verschaftte : 8000 „schaillen van Ste Lowys", 3 pd. gr. per 1000; 447 pond „loot met saudre, leggen ende vrecht a 7 gr. t' pont"; 7 1/2 vierkante roeden werk en nagels, 23 sch. gr. per roede; 50 'veusten', 16 sch. 8 gr. Joris Heyns smeedde „alle het iserwerck van

anckers, staende yzers ende anders", samen 458 pond ijzer, 6 gr. per pond. Pieter Lobelle maakte de glazen vensters. Jan Vanderkinderen „slotmaecker tot Brugghe" leverde sloten en „yser cassynen inde glaseveinsters", 29 sch. 6 gr. De schaliën en de tegels werden per schip uit Brugge gehaald, de kalk en het arduin per wagen. De nieuwe sakristie kostte in totaal 245 pd. 6 sch. 4 gr.⁵¹.

Het kerkbestuur liet de kerk opschikken. Jan de Suca nam twee opdrachten aan : 1. voor 24 pd. gr. te „schilderen ende vergulden de pilaren vanden hooghen autaeer"; 2. voor 25 1/2 pd. gr. „een gheheelen nieuwen autaeer van St. Antuenis, van hout, geschildert ende vergult, met een nieuwe autaertaefel"⁵². Men kocht voor 29 pd. 12 sch. gr. stoffen om een altaarkleed, een koorkap, een kazuifel, bankbekledingen en handdwalen te vervaardigen.

S. Vanhoute ruimde het steenslag van het kerkhof, en herstelde „den kerckmuer". Joos Dejonghe timmerde „eenen thuynt rontomme het cruysse staende op t' kerckhof, om de dootbeenderen in te vergaderen". Jan De Suca schilderde dit kruis en die omheining voor 2 1/2 pd. gr. Het schaliedak van de kerk werd hersteld.

De feestdagen werden goed in ere gehouden. Willem Deneve uit Brugge bezorgde jaarlijks vaantjes voor „de kermesse van Heyst", ook genoemd „de kerckwydinge". Bakker Maarten Bousse uit Knokke leverde „elck jaer 900 crakinghen ende schotelkens" voor het gemeenschapsmaal op Witte Donderdag, 1 pd. 1 sch. 4 gr. Koster M. Hoste kreeg 2 pd. 12 sch. 6 gr. per jaar voor „het gheluyt s' morgens, snoens ende s'avonts, welck gheluyt 1en 9ber 1641 vooreerst begonst is by ordre vanden pastor ende kerckmeesters". De bouw van de sakristie en andere grotere uitgaven veroorzaakten een tekort van 245 pd. 6 sch. gr. op

de rekening 1641-43⁵³.

In de periode 1640-50 werden de volgende personen in de kerk begraven: weduwe Jansens, K. Simoens en Joos Hillebrant. In 1644 kocht het kerkbestuur „een partie veerthien dumers paveersteen en om t' portael te paven”, en 4.000 „houtte schaillien tot het decken vant portael”, 33 sch. 4 gr. per 1000. Hier gaat het duidelijk om een afdak buiten de kerkpoort, aangezien ook het houtwerk van het dak van het bedoelde portaal vernieuwd werd.

De kerkmeesters deden „een nieuwe poorte aent kerckhof” plaatsen, „de kerckstichel” vermaken, en „twee heckens ande nieuwe poorte vande kerckstichel” hangen. In het genoemde jaar leverde A. Desmit acht kerkbanken, een lessenaar, een ladder, een kast, en „een h. sacraments huysen”. Het dak en de glazen vensters van de kerk werd bijna ieder jaar nagzien. Ook de Pastorie en de Kosterie kregen hun beurt. Op 29 maart 1648 werden voor 7 1/2 pd. gr. olmen plantsoenen uit Brugge gehaald en op het kerkhof geplant. Men kocht ook 200 „potstaecken tot beplanten lancxt den muer vant kerckhof”.

Gedurende de vijf jaren, waarover de rekening 1643-48 liep, ontving de pastoor 158 pd. 6 s. 8 gr. om de voorgeschreven zondags- en wekelijkse missen te celebreren, de kapelaan 20 pd. gr. per jaar om „de sondagsche ende heylichdagsche vroughmisse” te doen. Op 25 april 1645 trad Rogier Peire in de plaats van de overleden koster M. Hoste. Zijn jaarwedde bedroeg 8 pd. 6 sch. 8 gr., die van de kerkzanger J. Schollaert 5 pd. gr. W. Willems verdiende jaarlijks 8 sch. gr. als 'kerckbailliu', 3 pd. gr. als kloklouder, en 1 pd. gr. om driemaal daags de klok te laten horen⁵⁴.

Vanaf 1649 leverde de Heistse bakker Cornelis Lateste de krakelingen op Witte Donderdag. Maar „de recriatie diemen op den Witten-

donderdach placht te doene”, werd op bevel van de Bisschop uitgesteld „tot inde paesdaeghen”. In 1650 werd de toren hersteld: „vermaeken vant tafement vanden torre van onder tot boven”; „een nieuw beelfroot timmeren”; „maeken van een steeger inden torre”; „een nieuw hoofd vande groote clocke”.

De laatstgenoemde karwei was een gevolg van het feit dat de gemeente Heist besloten had tot „de coop van de nieuwe clocke”. Deze kostte „met haere toebehoorten” 295 pd. 2 sch. gr. De bedoelde klok werd in december 1650 door voerman Michiel Deguser van Brugge naar Heist gebracht. Acht Heistenaren hebben de klok vastgehouden „met coorden ende ander houten”, om die ongeschonden „deur het water ende quade weggen” te halen⁵⁵.

Het kerkbestuur deed allerlei onderhoudswerk: het schaliedak van de kerk, de strodaken van de Pastorie, van de Kosterie, en van het huis van de kloklouder vermaken; in de Pastorie de „hooghcamer ende hovenkot” herstellen. Men kocht ornamenten, lijnwaad en „brocade isabelle stoffe” voor de kerk. Jonkvrouw Anna Decorte leverde 100 olmen plantsoenen voor het Kerkhof⁵⁶.

R. Peire bleek geen geschikte onderwijzer te zijn. De gemeente vond meester Marcus die tot einde 1650 les gaf. Aangezien de Kosterie niet meer als schoollokaal diende, huurde de parochie bij herbergier F. Verkinderen „een caemer hom schoele in te houden”. Na Marcus fungeerde Joris Schollaert tijdelijk als schoolmeester⁵⁷. In 1652 reisde Klaas Dewispelaere naar St.-Pieterskapelle „omme te versoucken den coster aldaer tot schoolmeester te hebben te Heyst”⁵⁸.

Totnogtoe bekostigde het kerkbestuur bijna ieder jaar de vertering ter gelegenheid van de processies, die te Heist, Knokke en Lissewege uitgingen. Vanaf 1651 nam het parochiebestuur

die last over : „presentatie andie van Lyssewe-ghe ende ande jonckmans van Heyst ten jare en ougst 1651”, 1 pd. 8 sch. gr.; „presentatie andie van Cnocke ende ande schotters die de processie verherden”, 1 pd. 8 sch. gr.⁵⁹.

Het luiden werd als volgt gewijzigd in 1651 : W. Willems ontving per jaar 1 pd. gr. om „de cleene clocke te luyden smergens ende savonts”; Willem Hoorens 3 pd. gr. om „de groote clocke te luyden”⁶⁰. In 1660 kwam de gewoonte op dat de Heistenaren de processie van Ramskapelle bijwoonden : vertering in 1660 : „tot Ramskapelle ghedaen ten ommegangh daeghe”. De Ramskapellenaren beantwoordden het gebaar van hun geburen : vertering te Heist in 1661 „by den choor van Ramscapelle, ende schotters van Heyst op den ommegangh dach”⁶¹.

Blijkens de inventaris, die de pastoor omstreeks 1670 opstelde, bezat de kerk van Heist de volgende kultusvoorwerpen en meubelen : een zilveren monstrans, twee kleine zilveren pixes, een kelk met zilveren kuip, twee zilveren ampullen, tien metalen kandelaars, een metalen kroon voor het O.-L.-V.-altaar, een metalen wijwatervat, een lamp, een wierookvat, twee bellen, twee klokken, vier grote geschilderde houten kandelaars, een biechtstoel en een preekstoel; verder nog priesterkleren, dek-kleren, dwalen en handdoeken⁶².

6. De bevolking in het midden van de 17de eeuw

Hoe schaars de dorpskom in de periode 1630-40 bewoond was, blijkt uit een aantal topografische details, die we uit de kerkrekeningen verzamelden. Op de kerkgronden stonden er in het Noorddorp, vóór de verwoesting, talrijke huizen waarvan het bouwmetaal geheel of grotendeels aan de kerk toebehoorde. Deze

huizen waren door het oorlogsgeweld omzeggens alle verwoest. In de periode 1625-30 verkocht het kerkbestuur grote hoeveelheden stenen van de vernielde woningen aan boeren, die dit metaal gebruikten om hun hoevegebouwen te herstellen. De grootste hopen gingen naar A. Vanhoute, J. Stubbelaere, P. Verlaere, Jan Danneels, J. Degroote, Laurens Verveke en Tomas Dernier, de molenaar, die op het hoeveke naast de Dorpsmolen woonde. Totale opbrengst : 66 pd. gr.⁶³.

Omstreeks 1630 nam Andries Declerck de 110 R in het noordblok in pacht. Dit perceel heeft „hy betimmert met een huus danof alle het steen toebehoort de kercke”, en „de resterende temmeragie” aan de pachter. In 1631 verpachtte de kerk aan Willem Hillebrant de zes percelen op het westeinde van het middenblok, samen ongeveer 250 R. Daar hadden ca. 1580 zes huizen gestaan, waar respectievelijk A. Cole, J. Pauwaert, weduwe A. Cloet, K. Bevelant, A. Reigvaert en G. Deysters woonden. W. Hillebrant moest de eerste vier jaren van zijn pacht niet betalen, „ter cause dat hy het steen alle uut het selve landt gheruymt ende ghesuyvert heeft”.

Jan Degroote gebruikte de 86 R in het middenblok, waarop „een huys getemert is, redelicken groot, danof alle het metaal competeert de kercke”. Simon Vanhoute bouwde een huis op het perceel waar ca. 1580 Jan Cruushaghe woonde. Op de 60 R in het 26ste Eie, waar „een huys ghetimmert staet rontom ghemetst in syn mueren”, was Aarnout Willems gevestigd. De aanpalende 86 R mocht Joris Hazebrouck zes jaren gratis gebruiken, „voor het reun van alle het steen dat op ende int voornoemde landt was ligghende, vant overblyfsel van diversche huusynghen, dewelcke op t' selve landt wylent ghestaen hadden”.

In de noordwesthoek van het Oostdorp la-

gen twee percelen van de Dis (51 R + 28 R). Jan Deleu nam die 79 R met de aanpalende 29 R van de O.-L.-V.-Mis in ceins. Daar werd een huisje gebouwd „by Jaques de Leu, de welcken eenich steen uutgheroet heeft, ende een huuseken getemmert heeft, soo dat het steen den disch competeert; ende is nu verpacht aen die vande ghilde van Ste Sebastiaen 1637”. Dit betekent dat de Schuttersgilde in 1637 ook het aanpalende blok van 108 R in gebruik nam. Even ten zuiden ervan had Cornelis Brouckaert de 18 R „betimmert met een huuseken daerof alle het steen de kercke toebehoort”. Hij had die stenen uit het perceel „ghedolven ende gheruet”⁶⁴.

Het overzicht van de bewoning van Heist ca. 1630-40 moet onvolledig blijven. We beschikken immers niet over gegevens aangaande alle percelen die in de dorpskom aan de kerk, de O.-L.-V.-Mis, de Armendis en aan partikulieren toebehoorden. We vermelden toch dat de Verbrande Priestrage afgebroken werd, en de afbraak verkocht, en dat in de voorbije halve eeuw het duinezand weer wat terrein gewonnen had ter hoogte van het noordblok en van het Oostdorp.

Het bovenstaande, gedetailleerde overzicht dient om te bewijzen dat vele van de huizen, waaruit het Noorddorp vóór de verwoesting bestond, geheel of gedeeltelijk met steen gebouwd waren. Totnogtoe vonden we geen enkele aanduiding dat er te Heist vóór 1600 een steenoven gewerkt heeft. Maar de Heistenaren konden bakstenen halen uit de naburige parochies Ramskapelle en Lissewege, waar reeds vóór 1300 stenen gebakken werden. Anderzijds zullen de daken van de gebouwen omzeggens alle met stro gedekt geweest zijn.

Dank zij de rekeningen van Eiesluis maken we kennis met enkele Heistse herbergiers. Naast F. Verkinderen, uitbater van de Kroon,

ontmoeten we: 1628-29, „Lauwereyns Dulstere, weert tot Heyst”; 1629-30, „Lauwereyns Mahieu tot Heyst”; 1630-31, „Niclaes Jacops tot Heyst”; 1633-34, „Lauwereyns Beyens tot Heyst”. Nota's in de ommeloper van Eiesluis verklaren aangaande de Zwaan: „hofstede daer Claeys Beyens 1633 op woont”; (ca. 1640) „Joos Duyck, weerd tot Heyst”. De opgesomde personen, behalve de waarden van de Zwaan en van de Kroon, woonden ofwel in het huis op de zuidoosthoek van het Slopken B, dat in het midden van de 17de eeuw tijdelijk een herberg geweest is, ofwel in het Papenhoofd dat in de bewuste periode weer als herberg ingericht werd.

Aangezien we weten dat Heist vóór 1585 talrijke stenen huizen bezat, dan zijn we niet verwonderd dat deken Jennyn in 1640 de gemeente Heist als volgt omschrijft: „Het was ooit een bekende plaats, als het ware een stad, maar werd door de zeewateren overweldigd”. Deze laatste opmerking bewijst dat de bewoners van Heist in 1640 niet meer wisten dat hun woonplaats een halve eeuw vroeger door oorlogsgeweld vernield was. Het moet echter gezegd dat de generatie, die de verwoesting meegemaakt had, verdwenen was, en dat de latere bewoners, veelal inwijkelingen waren. Hoe dan ook, enkele tientallen jaren waren voldoende om het geloof, dat Heist gedeeltelijk door de zee verzwolgen was, te doen ingang vinden.

Een belangrijk gebouw te Heist, dat we reeds vele jaren in geen enkel dokument ontmoeten, is de Vierbote. Het kan moeilijk anders of ook dit gebouw had vanwege het vuur erge schade geleden, ofwel in de periode 1572-75, ofwel in de periode 1585-95. De vuurtoren behoorde wel aan de Heer van Dudzele, maar was altijd door de O.-L.-V.-Gilde van Heist onderhouden geweest. Aangezien niemand naar het ver-

vallene gebouw omzag, besloot het kerkbestuur van Heist de stenen ervan te verkopen: „alsoo wylent die vande kercke onderhouden hebben de vierboote staende opde duynen tot Heyst, is daerof vercocht vande ruine vande selve vierboote t' naervolghende steen...” Drie boeren kochten een hoeveelheid die samen 5 pd. 11 sch. gr. opbracht. Maar „het reun vant steen vande vierboote, dat byde kercke vercocht is gheweest”, kostte 2 1/2 pd. gr.⁶⁵.

De afbraak van de gewezen vuurtoren ging verder: op 5 maart 1645 verkoop van „steen vande vierboote tot Heyst”, 13 kopen, samen 16 pd. 6 sch. 7 gr.; op 20 maart 1647, 8 kopen, 9 pd. 4 sch. 4 gr. Zodoende was het zichtbare deel van de toren geheel weggebroken. Maar in het voorjaar van 1647 joeg een storm een groot deel van het zand weg, dat zich in de vorige jaren rond de bazis van het bouwwerk opgestapeld had. De ontvanger noteert: de Vierbote was „den meerderen deel vervallen” en afgebroken; „soo is noch daer naer ten jaere 1647 een deel vande selve vierboote bloot gheworden, ende is t' selve steen oock gheruet”. A. Declercq rooide en reinigde de stenen. Hij kreeg als loon een derde van de verkoopprijs. Deze karwei bracht hem 9 pd. 11 sch. 6 gr. op. Jammer genoeg konden we geen enkele detail over de structuur en het bouwmateriaal van de toren vernemen. Het grootste deel van de stenen zullen bakstenen geweest zijn. De toren is zeker een omvangrijk gebouw geweest.

W. Desmit die van 1636 tot 1642 pastoor van Heist geweest is, stelde tijdens zijn ambtsperiode een lijst van zijn parochianen op. Zijn getal bedraagt 231. Anderzijds noteerde deken Jennyns dat Heist in 1640 150 kommunikanten telde. Daar algemeen aangenomen wordt dat het cijfer van de kommunikanten in de bewuste periode ongeveer de twee derden van de bevolking bedoelde, dan ziet het er naar uit dat

pastoor W. Desmit ca. 1640 een volkstelling gehouden heeft. Hij heeft wel een paar namen vergeten.

De bevolking van Heist omstreeks 1640 volgens pastoor W. Desmit

Joos Hillebrant, hoofdman + echtgenote Margareta + kinderen David, Andries, Joos, Paulina, Josina en Joanna.

Antonis Vanhoute + echtg. Arnoudina Dejonghe + kinderen Maarten, Antonina en Maria + „syne knechten” Jan de Hont, Pieter Hielbrouck en Aarnout x.

Joos van Nieuwmunster + echtg. Marina + kinderen Joos, Jakomina en Katelijne + „haer dienstboden” Mattheus Duc, Godefroot Duc en Jorina Dobbelaere.

Valentinus Verburcht + echtg. Maria + kinderen Geraart, Adriaan, Maria, Apollonia, Kornelia en Livina.

Jan Geyle + echtg. Joanna + kinderen Hans, Lenaart, Pieter, Katarina en Maria + dienstboden Lieven Dendrieger en Josiana Hendricx. Kornelis Berhout + echtg. Maria + kinderen Antonis, Elias, Adriaan, Anna, Jakomina en Jorina.

Kornelis Simoens + echtg. Maria + kinderen Pieter, Frans, Anna en Josina.

Jan Degroote + echtg. Katarina + kinderen Gillis, Maria, Pieter en Pauwels.

Jan Geyle + echtg. Joanna Degroote + kinderen Jan en Livina + moeder Digna Degroote + dienstboden Hans Goorie en Pieter Wielmaker.

Joos Costers + echtg. Adriana + kinderen Adriaan en Maria + dienstboden Jakob Deconinck, Pieter de Hont en Josina Daens.

Jakob Deleu + echtg. Joanna + kinderen Daniel, Samuel, Katelijne en Martina.

Joris Haesbroec + echtg. Maria + kinderen

Joos, Jorina, Jakomina en Maria.
 Laureins Beyens + echtg. Joanna + kinderen
 Frans, Kornelia, Elizabet en Jorina.
 Elizabet Broekaert, weduwe + kinderen Ge-
 raart, Kornelis, Kwinten en Antonina.
 Josina Linebroec, weduwe + kinderen Jan,
 Joos, Adriaan en Katelijne Linebroec.
 Maria Duc, weduwe + kinderen Joos, Anto-
 nis, Adriana en Joanna Duc.
 Karel Wouters + echtg. Pirine + kinderen
 Pieter, Maria en Pirina.
 Jan van Maestricht + echtg. Kornelia + kin-
 deren Paulina, Pirina en Kornelia.
 Jan van Hemschote + echtg. Jakomina + kin-
 deren Joris, Bernaart en Jakob.
 Pieter Maertens + echtg. Maria + kinderen
 Jan, Josina en Francina.
 Anna Vervicht, weduwe + kinderen Jan, Kor-
 nelis, Margareta en Anna.
 Frans Dullaert + echtg. Katelijne + kinderen
 Adriaan en Jakob + „syne maerte” Maria
 Bombaeyns.
 Frans Verkinderen + echtg. Pirine + kin-
 deren Hans en Kornelia.
 Simon Vanhoute + echtg. Anna + kinderen
 Anna en Francisca.
 Maria Hillebroec, weduwe + kinderen Jakop,
 Frans en Jan.
 Andries Declerck + echtg. Adriana + kinde-
 ren Paschina en Joanna.
 Willem Verheye + echtg. Josina + kinderen
 Joos en Adriana.
 Pieter van Direndonc, „jonckman” + broer
 Elias + kinderen Anna en Maaïke.
 Willem van Heste + echtg. Clementia + zoon
 Jakob.
 Joos Duc + echtg. x + dochter Joanna.
 Willem Hillebrant, weduwnaar + kinderen
 Kristoffel en Antonius.
 Jakob Vandenberghen + echtg. Pirine + „haer
 kint Lieven, bastaert”.

Pieter Goosens, weduwnaar + kinderen Pieter
 en Katelijne.
 Tobias Derycke + echtg. Jakomina + zoon
 Hans.
 Josina Paridaen, weduwe + kinderen Hans,
 Everaart en Digna.
 Mattheus Osten + echt. Elizabet Debaets.
 Joris Schollaert + echtg. Joanna Vanden-
 velde.
 Kristiaan Schollaert + echtg. Maaïke Vanden-
 velde.
 Willem Debackere + echtg. Passchina Tim-
 mermans.
 Kristiaan Delanghe + echtg. Maria.
 Adolf Deconinck + Filip Ginnebeer.
 Antoon Baert + „ancilla” Sara Moormans.
 Jan Paridaen + echtg. Joanna Quintens.
 Jan Verstraten + echtg. Maaïke.
 Jakob Goossens + echtg. Katarina.
 Willem Willems + echtg. Katarina.
 Antonis Feyts + echtg. Pirine.
 Blasine Maertens + dochter Maria.
 Joos Domrecht + echtg. Katarina.
 Jan Janssens + echtg. Joanna.
 Arnout Paridaen + echtg. Kornelia.
 Adriaan Dewilde + echtg. Pirine.
 Nikolaas Verburcht + echtg. Maria.
 Lenaart Paridaen + echtg. Adriana.
 Jakob Decupere + echtg. x.
 Adriaan Poore + echtg. Katarina.
 Daniel Parmentier + echtg. x.
 Antoon Janssens, „jonckman”.
 Gaspar Ginnebeer, weduwnaar.
 Toussaint Verburcht, weduwnaar⁶⁶.

Tot zover de lijst van pastoor W. Desmit.
 Daarnaast beschikken we over de „tafel vande
 ghebruyckers in Heyst prochie ten jaere 1641”.
 Dertien boeren baatten meer dan 50 G uit :
 Joos van Nieuwmunster 99 G (Pannehofstede),
 Kornelis Simoens 91 1/2 G (Respagnehoeve),
 „opper hooftman” Anthonis Vanhoutte 91 G

(Boerenhof), Maarten Gheyle 90 G, Jan Gheyle f. Domien 80 G, Frans Dullaert 78 1/2 G (Jakobinessenhoeve), hoofdman Joos Hillebrant 77 G (Eienburg), Pieter Vandierendonck 73 1/2 G (Monbaliu), Pieter Uterwulgh 73 G, Adriaan Dewilde 60 G (Coornaert), Jan Paridaen 52 G (C 300, verdwenen hoeve in 9de Reig), Daniel Parmentier 52 G (Devolder), Klaas Degrave 51 1/2 G (B 485, verdwenen hoeve in 31ste Eie); negen boeren van 20 tot 50 G : Frans Vandervicht 43 1/2 G, Passchier Abels 42 1/2 G (C 485 verdwenen hoeve in 29ste Eie), Pieter Vanwest 42 G, weduwe Paulus Verlaere 40 1/2 G, Frans Verkinderen 39 1/2 G, Joos Decoster 39 G (Veldegoed), Kornelis Beerhout 34 G, Jan Gheyle f. Laureins 34 G, Jan Janssens 25 G, Jan van Hemschote 23 G (A 63, een verdwenen hoeveke bij het Sluishuis).

De tafel van 1641 vermeldt nog de volgende kleingebruikers, die ook op de lijst van de pastoor voorkomen : Jakob Decuyper 11 1/2 G (C 487, verdwenen hoeveke in 29ste Eie), Joos Leduck 9 G, Jan van Maastricht 5 1/2 G, Pieter Maertens 3 1/2 G, Adriaan Poore 3 G, Laureins Beyens 1 1/2 G, verder dertien personen die 1 G of minder gebruikten : Jakob Deleu, Gaspar Gillebert, Jan Verstraete, Jan Degroote, Jakob Vandenberghe, Joris Haezebrouck, weduwe Tomas Derniers, weduwe Jakob Maertens, Willem Verleye, Willem Hillebrant, weduwe Klaas Ducq, weduwe Kornelis Brouckaert, Anthonis Feyts, „Jaecques Seghers gheseyt Bast”.

We wijzen erop dat vijf van de bovengenoemde boeren, nl. M. Gheyle, P. Abels, weduwe P. Verlaere, P. Vanwest en P. Uterwulgh, niet op de lijst van de pastoor staan. Op de tafel van 1641 bevinden zich verder ca. 35 kleingebruikers, die niet bij de pastoor voorkomen. Het grootste aantal van deze laatsten

moet men zeker in een aanpalende gemeente zoeken. Toch zijn er onder hen enkele, die blijkens andere bronnen te Heist woonden. We stellen de volgende namen voorop : Andries Declercq, weduwe Tomas Dernier, Jan Gillioen⁶⁷.

Heist moest verder vele soldaten en paarden logeren, en het wachthuis onderhouden : „een cassyn voor de corps de garde vande ruytters”; hout leveren om dit wachthuis te herstellen. Het Vrije betaalde in 1641 459 pd. gr. aan de parochie Heist om de zware onkosten van het troepenkwartier te verlichten, en 33 pd. gr. „over het wercken met hun karren ende peerden in het voeren vande clytte op den duyne ten jaere 1600 tweeneveertich tot maecken vande nieuwe redoutten”. Die nieuwe verschanzingen stonden ongetwijfeld op de duinen, waarschijnlijk in de buurt van de Pannehofstede, aangezien de pachter, nl. Joos van Nieuwmunster, in 1642 een afzonderlijke vergoeding van 35 pd. gr. wegens het logeren van soldaten ontving⁶⁸. Het kerkbestuur verleende herhaaldelijk een pachtvermindering aan de boeren, die kerklanden gebruikten, omdat ze klaagden over de zware last „vant logieren vande soldaten”.

De parochierekeningen 1643 tot 1647 ontbreken, maar de rekening 1647-48 noteert enkele militaire verplichtingen uit de voorgaande jaren : 1. Heist moest aan de ontvanger van Sluis 15 pd. 5 sch. gr. betalen in de onkosten „van hondert treck peerden gebruckt ten jare 1646 over het vervoeren van eenyge schepen ofte brughen”; 2. het Vrije vergoedde 8 pd. 15 sch. 10 gr. wegens „de leverynghe van broot ande forten voor Sluus ten jare 1647”; Kornelis Lateste uit Heist had dit brood gebakken.

Ook Heist ondervond de weerslag van de oorlog die in 1644 tussen Spanje en Frank-

rijk uitgebroken was. In 1647 werden een tiental Heistenaren opgevorderd om als pionier te werken vóór Duinkerke. Allerlei groepen soldaten kwamen eten en drinken op de kosten van de gemeenschap: partijen uit Sluis; „teere van eenyge troupen Duytsche soldaten”, van Spaanse, Ierse en andere groepen. De contributies aan de Sluizenaren moesten tot de allerlaatste dag van de Tachtigjarige Oorlog voldaan worden.

Ofschoon de Vrede van Westfalen de vrede tussen Spanje en Noord-Nederland herstelde, was de Zwinstreek toch niet helemaal van militaire lasten verlost. In 1648 dreigden de Fransen op de Vlaamse kust te landen. Het Brugse Vrije riep de bevolking op tot de kustwacht. De mannen van Heist, Knokke en achterliggende parochies moesten vergaderen in de duinen tussen Knokke en Heist⁶⁹. De parochierekeningen verwijzen inderdaad naar „den alarmee op de see”.

In 1649 werkten Heistenaren 7 dagen met kar en paard vóór Ieper. Het Vrije vergoedde 81 pd. gr. voor de pioniers en de paarden, die „in het beleg van de stad van Iper” gewerkt hadden. De parochie logeerde 6 vrijwilligers, „die de see wacht quaemen houden. In 1651 werkten Heistenaren als pionier vóór Veurne, in 1652 vóór Grevelinge en Duinkerke⁷⁰.

7. De eerste rijshoofden van de watering Eiesluis

In 1606 pachtte Jan Vandervicht de oostelijke helft van de Evendijk. Van 1605 tot 1609 werden de sectoren 1 en 2 van de Noorddijk gratis „toeghelaten an Gillis Maertens, sluiswerckman, ghemerckt niemant daer naer en vraechde”. In 1609 nam Kristoffel Debrune voor 1 1/2 pd. gr. sektor nr 1 in pacht, Jan Aertsen de Evendijk van Zandschere tot de

Zomerweg, en G. Maertens de Pannedijk⁷¹.

Omstreeks 1600 lag de zwakste plek in de duinengordel even ten oosten van Blankenberghe. In maart 1609 schouwden de sluismeesters „de inbraeke vande dunnen by den stroom in Sporcle daer te vooren gheschiet”⁷². In het najaar van 1609 schreef het waterschap een aanbesteding uit om de bewuste sektor te beschermen. „Ryswercker” Jan Delanghe aanvaardde het „legghen van neghen roeden ende half rysbarms inden dune noordtoost byde stede van Blanckenberghe”, tegen 4 pd. 8 sch. 4 gr. per roede⁷³. De bedoelde rijsbarm is, volgens de rekeningen van Eiesluis waarover we beschikken, het eerste ons bekende werk van die aard op de zeeeringen van Eiesluis.

Vanaf 1617 gebruikte Jan Verhouve het middendeel van de Evendijk, en Jan Demelckere het oostelijk deel met de Pannedijk. In 1618 pachtte Bernaart Busschop, uitbater van de Pannehofstede, de zeedijk langs zijn hoeve. Ziehier de nieuwe uitbaters van de Evendijk in 1620: Everaart Schram, van Zandschere tot de Pompestraat; Jan Vervicht, tot de Sakramentsdijk; Jan van Odeghem, de Pannedijk⁷⁴.

De Koppesluis werd nog steeds in stand gehouden. Immers onder de werken, die „Walram Rombout, timmerman”, in 1625 voor de watering uitvoerde, vinden we de post „het nieuwe maecken vande coppesluisse”. Pieter Maertens en zijn mannen zorgden voor „het legghen vande kisdamme, utdelfven der selver, opvullen ende drooghe houden vande Coppesluisse”⁷⁵.

In 1625 waren „de dunen, liggende jehens de zee oostwaerts vander stede van Blanckenberghe streckende naer Heyst, duer dextrordinaere vloet ende onwedere inde maent van maerte 1625 seere vercranct afghespoelt”. De sluismeesters besloten, „tot versekeringhe vande

landen, jehens de dunnen te leggen eenen nieuwen dyck ofte in laeghe". Kornelis Pieters maakte 65 „roeden dycx ende inlaeghe gheleyt jehens den dunnen een weenich behoosten der stede van Blanckeberghe, an hem bestyt den 13en desembre 1625"; prijs 520 pd. gr.^{7c}.

Vanaf 1625 pootte het waterschap opnieuw grote hoeveelheden stro in de duinen, vooral in de buurt van Blankenberge. Vanaf 1629 plantte men daar ook helm; dit werk kostte 4 gr. per vierkante roede. Ondanks deze maatregelen werd de duinengordel tussen Lissewege en Blankenberge verder afgebroken. Het Vrije gaf op 8 juni 1630 bevel aan Eiesluis om in de bedoelde sektor „daer den duyn gheheel open licht (te) maecken eenighe ryshoofden"⁷⁷. Het waterschap stelde dit uit. Maar „het afhaelen vande duunen duer het groot tempeest inde maendt van Lauwe (= januari 1639) lastleden", en een storm⁷⁸ verplichtten de sluismeesters op 9 maart de volgende twee grote werken aan te besteden :

1. „Het maecken van dryentneghentich roeden dycx van vette cley aerde op het stranghe byden dunne in twee partien, d'een lanck 67 roeden ende d'ander 26 roeden, opde hoochde van acht voeten boven de binnen candt ofte tee vanden dyck jehens de landtsyde, boven breet op haer crune tot acht voet, ende ghevende den dyck haer dossierens ter seewaert van yder voet hoogde tot vyf voeten, ende opde landtsyde maer twee voeten op elcke voet hoogde, ende de selve becleeden ter seewaert met een lovelicke matte van rugghegeley". Deze kleidijk moest half juli 1634 afgewerkt zijn. De aannemer zou om de veertien dagen „by schattynghen" betaald worden. „Lenaert Dye-ryckx, gheseyt Visschere" aanvaardde het werk tegen 32 g. per roede⁷⁹.

2. „Het maecken van ses cleene ryshoofden op het stranghe voor de thee vanden selven dyck,

elck acht roeden lanck, van twee ophaelen hooghe, elcken ophael van drye ghewenden ry- sen dycke, met de leverynghe van het houdt daer toe dienende; dan het syncksteen daertoe behouvende sal ghelevert worden by die vande waterynghe"; einde van het werk 31 juli; 1/3 betaald 'gereet'; 1/3 „als het houdt ter platse wesen sal"; 1/3 „het werck volmactt synde"; aannemer Jan Datens de jonge voor 1450 g „den hoop"⁸⁰.

De watering kocht de nodige hoeveelheden „doornycx syncsteen", waarmee de zes kleine rijshoofden moesten belast worden. De steenbrokken werden te Brugge op 'binlanders' geladen, en langs de Oostendse Vaart over zee gebracht „op het stranghe by Blanckeberghe"⁸¹. Voor zover we weten, zijn de in 1634 gebouwde rijshoofden de eerste op de kust van Eiesluis.

Door het bouwen van een nieuwe zeewering te Blankenberge waren de problemen in de bewuste sektor verre van opgelost. „In de maent van novembre 1634 (werden) de voorseyde ryshoofden ende den dyck butten dunne duer het extraordinaere tempeest grootelicx beschadicht". De sluismeesters waren verplicht een massa „synck steen, rijs, gheerden ende staecken", en Doornikse steen te kopen om de rijshoofden te hermaken. De watering leverde ook 7.600 bundels tarwe- en roggestro tot „het leggen van een nieuwe matte op den dyck"⁸².

Op 25 november 1635 werden „de voorseyde ryshoofden ende nieuwen dyck grootelyckx beschadicht byden grooten extra ordinairen vloet ende tempeest". Het waterschap heeft deze zeeweringen „versterct jehens alle upcommende vloeden", nl. met de volgende middelen : zinkrijs, stro, klei en „een nieuwe matte upde seedyck". Men liet stro en helm planten in de duinen⁸³.

Op de algemene jaarlijkse vergadering van Pasen 1636 besloten de grootgelanden en de

sluismeesters twee van de bestaande vijf kleine rijshoofden, elk met 16 R te verlengen. Maar nadat ze op 2 juni het zeefront geschouwd hadden, wijzigden ze hun plannen als volgt: ze wilden niet alleen „verlanghen twee vande cleene ryshoofden, die ghemact syn ten jaere 1635”, maar ook „als naderhandt bevonden by visitatie dat het stranghe in eenige jaeren errewaerts van twintich roeden ende bet (= meer) vercordt was, ende dat ten dien upsienē noodich was ghemact te worden een groot rijshoofd ter lengde van sessentsesich roeden ende bet”. In feite moest „het vyfde hoofd beoosten der stede van Blanckeberge” tot een lengte van 66 R gebracht worden⁸⁴.

Het waterschap leende in 1637 1200 pd. gr. om het bedoeld groot rijshoofd te bouwen⁸⁵. In 1637 en de volgende jaren pootte men weer veel stro en helm in de duinen, en eisten de rijshoofden veel onderhoudswerk en materiaal. De dijksectoren werden opnieuw verpacht in 1639. Jan van Maestricht nam het oostelijk deel van de Noorddijk; in 1640 volgde Joos van Nieuwmunster hem op; P. Maertens en Jan van Hemschote gebruikten sektor nr 2. Frans Dullaert pachtte de Evendijk, van Zandschere tot de Koppesluis; Kornelis Beerhout, gehuwd met weduwe Elias Pelle, tot de Zomerweg; F. Dullaert nam de Pannedijk⁸⁶.

In het najaar van 1640 leende de watering 500 pd. gr. om de volgende onkosten te bestrijden: „verlanghen het oosterste ryshoofd liggende op het stranghe benoortoosten der stede van Blanckeberghe tot bewaernisse vanden nieuwen dyck aldaer geleyt”; herstellen van de schade „anden cramdyck”, in augustus 1640 veroorzaakt door „de groote tempeesten”⁸⁷.

Steeds opnieuw sloegen stormen stukken van de zeedijk en van de rijshoofden weg, en moesten de sluismeesters stro, zinkrijs, klei en stenen kopen om de zeekeringen te beschermen. In de

winter 1641-42 plantten werklieden 295 R² helm „inde duunen inde bloote plecken daer den dun seere cranck was”, en in de winter 1642-43 bepootte men weer een deel van de duinen met stro en helm „jehens de vlughe van het sandt”. Ook in de volgende jaren werd dit soort werk voortgezet, omdat het waterschap trachtte zoveel mogelijk de duinengordel vast te leggen.

Een „groot tempeest vande zee” en nog een zware storm verplichtten het waterschap om in het begin van 1651 „een einde van een dyck op het strange, int gescheet van dese waterynghe ende de waterynghe van Blanckeberghe, noort oost by de stadt van Blanckeberghe, alwaer den dune bycans gheel deure gevallen is”, te bouwen. Als gevolg van deze zware uitgaven richtte Eiesluis zich in april tot de Vier Leden om een vergoeding te krijgen „int vermaecken vanden voorseiden duyn”. De gelanden steunden hun verzoek met het argument dat de Blankenbergse Watering reeds een bijdrage omwille van „dusdanighe onkosten” ontvangen had⁸⁸.

Verder leende de watering Eiesluis, volgens het besluit van 25 mei 1651, 1396 pd. gr. „tot maecken van een nieuw ryshoofd, ende tot het verlanghen van noch een out ryshoofd”⁸⁹. Dezelfde rekening deelt mede dat Jan f. Domien Gheyle pacht „alle de straten ende ettynghen van diere ghelegghen inde prochie van Heyst, uuytgenomen een strate commende vanden zeedyck naer den Evendyck, genaempt Hillebrants strate”, tegen 2 pd. gr. per jaar. J. Gheyle werd in 1654 opgevolgd door Joos Duck.

In 1657 voerde het waterschap een belangrijke wijziging door. De Eiesluis te Heist werd verlaten, omdat het waterschap de toelating gekregen had om zijn overtollig water naar de Izabellasluis te richten. De sluismeesters verkochten in juni het oude sluisgebouw en lieten het uitbreken⁹⁰. De bedoelde plaats vormde da-

delijk een zwakke plek in de zeekering. De ontvanger van de watering betaalde 15 pd. 2 sch. gr. vergoeding aan drie boeren, nl. Elias Pelle, Joos Zeghers en Kornelis Lievens, „over de schade die sy lieden hadden gheleden door het duerbreken vande duyne, daer de oude sluyse ghelegen hadde, west vande kercke van Heyst, ten jaere 1600 sevenenvichtich”⁹¹.

De zeekering van Eiesluis, vooral in de buurt van Blankenberge, betekende een gedurige last voor de gemeenschappelijke gelanden. Ieder jaar moest de watering honderden ponden groot besteden aan rijshout, staken, zinksteen, stro, werkuren en vervoer, om de rijshoofden te onderhouden. In 1658 drong het waterschap opnieuw bij de Vier Leden aan om daarin 'secours' te krijgen⁹². „Het maecken van een nieuw ryshoofdekin op het strange tot conservatie vande duyne, de welcke op een plaetse bycans deure ghebroken was”, kostte 41 pd. 16 sch. gr.⁹³.

De winter 1660-61 kende een paar geweldige stormen. Op 2 januari 1661 schouwden de sluismeesters „de groote schaede, die dese waterynghe gheleden heeft ande zee, door het door spoelen vande ryshoofden ende seedycken, die in groote perykel waeren van duere te breken”. Op dezelfde dag besloten ze „te maecken twee ryshoofden in twee plaetsen op het stranghe, daer de zee de meeste inbraecke hadde ghe-daen”; te herstellen „alle de ander ryshoofden; crammen de seedycken liggende jehghens het vloemart tot bewaeren van meerder perykel door de tempeesten vande zee”⁹⁴.

De grootgelanden van Eiesluis bevonden dat die van Reigaarsvliet moesten bijdragen in de 16.000 pd. gr., die Eiesluis sedert 1625 aan zijn rijshoofden en weerdijken besteed had, „te meer dat de twee waterynghen van binnen slants niet en syn ghesepareert met dycken ofte straeten, nemaer ghemeene in veel diversche

platsen, waer door deen waterynghe alsoo wel soude gheinundeert werden als d'ander”. Aangezien Reigaarsvliet aan dit verzoek niet wenste te voldoen, werd dit waterschap in 1661 vóór de schepenbank van het Vrije 'betrocken'⁹⁵.

Eiesluis droeg de zware last verder. De sluismeesters kochten in de winter 1661-62 materiaal om de bestaande rijshoofden te herstellen en „tot het maecken van noch een nieuw ryshoofdekin opt stranghe, noort jehghens over de hofstede daer Claeyss Dyselynck woont, daer den duyn bycans door het groot generael tempeest gheheel wegh es ghenomen”⁹⁶.

Op 28 december 1663 toonden de sluismeesters aan de schepenen van het Vrije te Blankenberge „de groote schade ende perykel van de zee duere te breken”. Daarop lieten ze de landmeters Jan Plante en Jan Roelof een kaart van de waterschappen van het Noord-Vrije maken, om die voor te leggen aan de Koning, en om van de Provincie Vlaanderen een toelage los te krijgen⁹⁷. Daar de Vier Leden weigerden op dit verzoek in te gaan, bracht Eiesluis de zaak van „het onderhout van de zeeduynen by ende ontrent Blanckenberghen” in 1664 vóór de Raad van Vlaanderen.

Het waterschap betoogde dat, in de bedoelde sektor, de duinen grotendeels weggespoeld waren „niet jegenstaende de groote onkosten daeraen gedaen, met het maecken van 7 ryshoofden ende voorder onkosten beloopende sedert den jaere 1628⁹⁸ tot den jaere 1664 tot L. 15.000 gr., wanof de capitaelen daertoe gelicht noch syn croiserende”, en dat in 1664 „om den urgenten nood” weer voor 700 pd. gr. werk moest verricht worden.

De eisers voerden verder aan dat „de duynen de waeteringhe niet en raecken ende eenen last moest syn van de generaliteyt”, en dat de laatstgenoemde jaarlijks 7.000 g betaalde aan de Blankenbergse Watering voor het onderhoud

van haar duinen. Daarom eiste Eiesluis van de Vier Leden : 1. een jaarlijkse steun van 7.000 g; 2. de vergoeding van de grote onkosten, die de gelanden in de voorbije jaren gedaan hadden, nl. 15.468 pd. 18 sch. 3 gr.⁹⁹.

Op de keure van 14 januari 1664 werd besloten „te verlanghen drie ryshoofden noordt-oost vande stadt van Blanckeberghe”. De watering leende 1296 pd. gr. om dit werk te kunnen uitvoeren¹⁰⁰. Ieder jaar plantten werklieden stro op de zeedijk bij Blankenberge, en helm in de duinen. De rekening 1663-64, f° 34ro, vermeldt o.a. Kwintin Brouckaert, die 3 G helm poot „inde duynen inde prochie van Heyst, west vanden dorpe jeghens de vlogghe van het zandt”.

In 1664 vroegen de Leden van Vlaanderen een specificatie van de 15.000 pd. gr. die Eiesluis eiste. Het waterschap legde uittreksels voor, getrokken uit de rekeningen van 1625 tot 1663, met een totaal van 16.422 pd. gr. De eisers wezen erop dat de duinen een publiek domein vormden. Indien de duinen wegspoelden, dan zou een grote streek overstromen, „mits er nogh verscheyde prochien in zee verdroncken ligghen, als oud Ostende, oud Blankenberghe, oud Ysendycke, etca”. De verweerders antwoordden dat de duinen dienden „tot conservatie van de dycken”, dat ze „aen de dyckagie accessoir” waren, en dat ze dus door Eiesluis moesten onderhouden worden¹⁰¹.

8. De dorpskom is oostwaarts verschoven

In de voorgaande paragrafen leerden we te Heist de volgende ambachtslieden en neringdoenden kennen : een molenaar, een brouwer, een bakker en een metser. Blijkbaar werkten er omstreeks 1640 drie herbergen. Omstreeks dezelfde tijd nam Jan Geyle de brouwerij van K. Jacobs over, en hield Pieter Coutelier de her-

berg het Papenhoofd open. In 1650 belastte de parochie K. Lateste met 12 sch. 1 gr., en Kristiaan Delanghe met 6 sch. gr., elk omwille van „dingoesyte (= de negotie) van synen wynckel”. De winkel van K. Delanghe stond langs de noordzijde van de Kroon, de bakkerij van K. Lateste op de noordwesthoek van de Kerkstie B. Ook de nieuwe gebruiker van de Dorpmolen, Kristiaan Decoussemaeker, werd door de parochie belast¹⁰².

Mattheus Duucq was 'garennier', d.i. bewaker van de Heistse duinen. Hij werd op 3 maart 1650 door een soldaat van het Fort van Blankenberge doodgeschoten¹⁰³. De rekening Eie 1650-51 citeert „Symoen van Aelst, smidt tot Heyst”; de genoemde vestigde zijn smisse halverwege het 26ste Eie. K. Decoussemaeker werd in 1653 wegens zijn 'insolventie' van de parochiebelasting vrijgesteld. K. Lateste betaalde verder „de taxatie op syne negotie”, maar weigerde in 1656 omdat „d'andere negotie ende ghewin doende” niet belast werden.

In 1657-58 belastte de parochie de neringdoenden als volgt : Jan f. Lenaart Geillie, 1 1/2 pd. gr. „op syne brauwerye”; P. Cottelier, Joris Schollaert en Joos Duucq, elk 14 sch. 6 gr. „over syn tappen bier ende wyn”; de winkeliers K. Delateste en Jan Derniers, respectievelijk 2 pd. gr. en 11 sch. gr.; Pieter Peckel, als 'maetsenaere' 3 sch. 6 gr.; Joos Van Nieuwmunster en Joos Costers hielden elk een 'schapdrift'. K. Decoussemaeker kwam zijn moeilijkheden te boven, en de parochie belastte hem in 1658-59 op de inkomsten van „synder meulene ende vercoopen van broot”¹⁰⁴. We leren de Smisse B nog langs een andere weg kennen. Het register van de overledenen van 1658 meldt : „3 maii obiit Anna Maertens, uxor fabri ferrarii nostri Simonis van Aelst”¹⁰⁵. In de lijst van de personen die in 1653 aan de kerkelijke maaltijd deelgenomen hebben, vinden we o.a. „uxor

molitoris" en „uxor sutoris", en in de lijst van 1655 : „textor noster", „brassatoris uxor" en „uxor fabri ferrarii"¹⁰⁶. We weten reeds wie toen molenaar, brouwer en smid waren, maar we kennen niet de bedoelde schoenmaker en wever.

K. Decoussemaeker die ca. 1650 de Dorpmolen overnam, bouwde algauw een woning op de Evendijk naast zijn molen. De watering Eiesluis, eigenares van de dijk, spande een proces in tegen de molenaar. Deze werd op 7 september 1657 door de schepenbank van het Vrije veroordeeld om „te weeren het woonhuys met alle de materialen daer an clevende, staende ghemaect opden Evendyck daer hy jeghenwoordigh in is woonende"¹⁰⁷. Maar K. Decoussemaeker kon een cijnspacht van 20 jaar loskrijgen, die op 1 oktober 1658 inging. Hij betaalde aan het waterschap jaarlijks 6 sch. 8 gr. voor „alle de timmeragie ende de matserie, die hy van nu heeft doen maecken, ende noch doen maecken sal"¹⁰⁸.

Met behulp van losse nota's in de ommelopers kunnen we enkele Heistenaren situeren : in de noordwesthoek van het 26ste Eie, Rijkaart Bauwens en Toussaint Duburch (Verburgh); in het Oostdorp, langs de Pompestraat, Jakob Zeghers, Anthonis Janssens, Kornelis Brouckaert; langs de Ooststraat, Willem Vaneste, naast hem 'officier' Jan Blomme. Parochierekening 1662-63 vermeldt drie herbergiers : Kwintin Brouckaert (Kroon), Joris Schollaert en Jan Snauwaert. De laatste twee kunnen we niet situeren. In 1664 vestigde Anthonis Thiel zich in het Papenhooft.

De oorlog die in 1667 uitbrak tussen Frankrijk en Spanje, liet ook te Heist zijn invloed gelden. Heistenaren moesten de wacht houden „tot de twee speyen buytten Brugghe". In juni 1668 legerde er te Heist een regiment Spaanse infanterie en ruitery. De vele mannen en paar-

den stonden onder het bevel van kapitein-kommandant Pedro Balbin. Het logeren en bevoorraden van die troepen, en het vervoer van hun bagage naar andere parochies, kostten de parochie een grote som geld. Het Vrije sprong bij met 352 pd. gr.¹⁰⁹.

Lodewijk Deconinck, die eerst vier jaar pastoor van de Potterie geweest was, en in 1642 de overleden pastoor W. Desmit opvolgde, verschafte ons nuttige demografische gegevens aangaande het derde kwart van de 17de eeuw. Na zijn aankomst op 18 oktober liet hij het kerkbestuur algauw „een schryfbouck om de doopsels ende trauwen in te schrijven" kopen¹¹⁰. Vervolgens restreerde hij jaar na jaar, niet alleen de namen van de gedoopten en gehuwden, maar ook die van de overledenen. Hij noteerde ook de begraafplaats. De meeste overledenen kregen een graf op het zuidelijk deel van het kerkhof. Begoederde personen werden in de kerk begraven : vóór het St.-Antoniusaltaar, Joos en David Hillebrant; vóór het O.-L.-V.-altaar, K. Simoens, Arnoldina Dejonghe, Katarina, echtg. Dullaert, Jan Stubbelaere, Elizabet Delazous en Joanna Loys; in het koor, Joos Stubbelaere.

L. Deconinck heeft zijn ambt op 18 oktober 1642 aangevat, en is in mei 1680 gestorven. Maar, aangezien zijn drie registers in oktober 1673 eindigen, vermoeden we dat de genoemde pastoor dan, wegens ziekte, Heist verlaten heeft. Hoe dan ook, er bestaat een leemte tussen oktober 1673 en augustus 1680. Hieronder volgen per jaar de cijfers van de gedoopten, gehuwden en overledenen, voor zover pastoor Deconinck die opgeschreven heeft.

	GEBOORTEN			HUWE- LIJKEN	OVER- LIJDENS
	jongens	meisjes	totaal		
1642	1	4	5	4	8
1643	4	5	9	3	7
1644	6	5	11	3	3
1645	6	2	8	2	11
1646	2	4	6	3	2
1647	6	8	14	1	8
1648	5	9	14	4	2
1649	7	7	14	2	2
1650	12	9	21	0	2
1651	6	7	13	1	10
1652	3	4	7	3	15
1653	10	9	19	4	11
1654	6	8	14	4	6
1655	9	4	13	3	10
1656	12	9	21	2	14
1657	5	11	16	7	14
1658	6	7	13	2	18
1659	6	5	11	3	8
1660	7	2	9	4	?
1661	5	12	17	6	9
1662	4	10	14	3	8
1663	12	9	21	4	7
1664	7	9	16	5	6
1665	13	3	16	7	14
1666	7	8	15	10	16
1667	10	4	14	0	12
1668	2	0	2	1	16
1669	0	3	3	1	2
1670	7	4	11	1	2
1671	6	7	13	4	6
1672	3	4	7	4	6
1673	4	7	11	2	1 ¹¹¹

Dank zij gegevens opgenomen in deze en in de voogaande paragraaf kennen we reeds enkelen, die als gezinshoofd in het register van de gedoopten van L. Deconinck opgetekend staan.

Uit het bedoelde register halen we hieronder de namen van de gezinshoofden, die in het midden van de 17de eeuw, gedurende enkele jaren ofwel blijvend, te Heist gevestigd waren. Daarbij voegen we het jaar waarin de bedoelde personen voor het eerst vermeld worden.

1643 : Jan Gillioen, Laurens Beerhout.

1644 : Filip Vincent, Jan Delarue.

1645 : Matheus Hellyn, Kornelis Verstraete, Bartolomeus Duyck.

1646 : Jan Sout, Laurens Vanwest, Jan Declercq.

1647 : Jan Bekaert, Jakob Kruycke, Gaspar Dudon, Paschasius Abels, Everaart Vanhoute, Willem Hoorens, Jan Dhane.

1648 : Jan Duyck, Andries Verburch, Pieter Driegem.

1649 : Pieter Samson, Geraart Brouckaert, Rogier Peere, Jan Staens, Frans Vanhoute, Diederik Devos, Domien Geylie.

1650 : Jakob Gevaert, Jakob Aleyn, Jan Wesselpoel, Willem Abels, Jan Bogaert, Jakob Dudon, Anthonis Naes, Jakob Dernier, Kristiaan Decoussemaecker, Egidius Degroote.

1651 : Paulus Dedeckere, Simon Vanaelst, Jan Donck, Andries Verburch, Anthonis Baert, Kornelis Eelandt.

1652 : Pieter Maere.

1653 : Elias Pelle, Adriaan Devos, Kornelis Vaneecke, Willem Everaert, Paschasius Ammans.

1654 : Petrus Bollengier, Frans Simoens, Jan Vanhoute, Joos Tandt, Adolf Guel.

1655 : Jakob Quintens, Macharius Vanpoucke, Pieter Schilleman.

1656 : Pieter Pechele, Jan Vannieuwenhuyse, Joos Seghers, Kornelis Eelandt, Maerten Leclercq.

1657 : Petrus Baert, Jan Maes, Joos Lamote, Pieter Lagarse, Jan Maertens, Kwinten

- Brouckaert, Pieter Geylie, Pieter Amannels.
- 1658 : Joos Decoster, Tomas Schollaert, Joos Vercoellie, Kornelis Lievens.
- 1659 : Joos Constant, Jan Dernier, Michiel Vanaverkercke.
- 1660 : Kornelis Depauw.
- 1661 : Jan Gilliodts, Jakob Vlieghe, Jan Snauwaert, Jan Vanwijnsberghe, Bartolomeus Tieghem, Jan Verquaellie, Adolf Joie.
- 1662 : Pieter Drubbel, Joos Delanote, Geraart Verburgh, Michiel Tybout, Lenaart Geyllie.
- 1663 : Jan Maertens, Jan Derickere, Karel Vandaele.
- 1664 : Jakob Bogaert.
- 1665 : Lodewijk Claeys, Pieter Myncke, Jan Wanseele, Jan Vancalaigne, Kristoffel Tempelaere, Joos Hillebrant.
- 1666 : Jan Decorte, Jan Soens, Anthonis Tyl, Jan Vanwambeke, Pieter Decoster.
- 1667 : Pieter Vanryckeghem, Marinus Degroote, Jakob Decorte, Anthonis Hasaert.
- 1669 : Paulus Eelandt.

De Heistenaren oefenden zich in hun vrije tijd niet alleen met pijl en boog, maar ook met de kaatsbal. In de parochierekeningen ontmoeten we de volgende activiteiten van de kaatsers : 1660-61, vertering bij herbergier Pauwels Decoster, „in het spelen naerden silveren bal tot Uuytkercke”; 1663-64, in de herberg van Karel Loys te Westkapelle, „by de balisten met de prochianen int winnen vanden silveren vergulden bal tot Westkapelle”; 1665-66, bij Ferdinand Wilsoet te Blankenberge, „int winnen vanden silveren cadsbal”; 1666-67, bij dezelfde herbergier, wegens hetzelfde feit. Het schepenkollege van het Vrije maakte echter bezwaren tegen de laatstgenoemde twee posten : „als rakende de catsers ofte speelders”.

Andries Vandevoorde maakte in november 1670, op verzoek van de gemeente, een ommeloper van de parochie Heist. Voor dit werk ontving hij 13 pd. gr. Het landboek van 1670 steunt vooral op de bestaande ommelopers van Eiesluis en Reigaarsvliet, omdat de meeste perceelsgrenzen toch vele jaren dezelfde bleven. Anderzijds geeft Vandevoorde een precieze beschrijving van de dorpskom, zoals die bestond nadat het puin van het vroegere Noorddorp opgeruimd was.

Het binnenvaartje, Sas van Heist geheten, bestaat nog, maar het Schuttershof A is akkerland geworden. Op het Hof van Koudekerke bleef er van de vroegere bewoning een hoeve over, pachter Pieter Mincke. Het perceel heet „een groote platse van lande, diverssche styx, ende met veel huusen ten zootwesthoucke vanden dorpe up ghestaen hebbende”. Wat het Hoge Leen aangaat, daar vormt het westelijk deel een weide, en het oostelijk deel zaailand. Het geheel wordt als volgt omschreven : „een platse van lande daer veel diverssche huusen op ghestaen hebben, ende is meestal cheynslandt dat diverssche persooenen dan betimmert hadden, daer de Brauwerie op stont, ende Smisse”.

Op het driehoekig blokje staan twee 'huusekins', bewoond door Pieter Roose en Jakob Bogaert. In het noordblok zijn de 110 R van de kerk bewoond door de weduwe Andries Declerck. De 480 R van de Armendis vormen „een groote plaetse van lande daer veel woonsten op ghestaen hebben”. Langs de zuidzijde van de Noordstraat, van west naar oost : huis Willem Verleye; onbebouwde grond totaan het Slopken A; huis Pieter Lagasse; huis Jan van Calaingie; huis Pauwels Depauw; achteraan drie Armenhuizen bewoond door Jakob Decorte, weduwe Jan Bekaert en weduwe Pieter Codelier; de 86 R van de kerk bewoond door

Marinus Degroote; op de oosthoek de Wagenmakerij.

De noordzijde van de Zuidstraat, van west naar oost: het hoekhuis, bewoond door Adriaan Poire, blijkt geen herberg te zijn; een strook onbebouwde grond totaan het Slopken A; een huis waarvan de bewoner niet genoemd wordt; huis Kornelis Lateste; het Slopken B dat tussen de Armenhuizen noordwaarts kronkelt; het Houthof, nl. vier onbebouwde percelen van de O.-L.-Mis; huis Donaas van Kerkhove; op de oosthoek de herberg de Kroon van Kwintin Broeckaert; aan de noordzijde daarvan het huis Jakob Derniers.

Het 26ste Eie: van west naar oost, op de westhoek „een platse van lande daer huusen opghestaen hebben”; huis weduwe Joos Duyck; huis Jan Verstraete; de Smisse B uitgebaat door Anthonis Hasaert; onbebouwde grond totaan de Kerkstie B; tussen die weg en de Pompestraat, de Brouwerij B van Lenaart Geylie. In het Oostdorp is het noordelijk deel ofwel onbebouwd ofwel bezet door het Schuttershof B. Langs de Pompestraat wonen Frans Beyens, Jan Mincke en Joos Duyck.

Antonis Baert hield de herberg Zwaan. Langs de Panneslag woont Jan Decorte, op de hoek van Ooststraat staat „een vervallen huus”, en langs dit straatje woont Geraart Verburch. In die buurt bevinden zich twee huisjes waarvan de bewoner niet genoemd wordt. Tenslotte zijn de kleinere hoeven in de onmiddellijke omgeving van het Noorddorp verdwenen.

Ziehier de hofsteden die na de vernieling van de oorlog overgebleven waren: Veldegoed, eigenaar Graaf Monterey, pachter Jakob Quintins; in de zuidwesthoek van het 30ste Eie, twee hoevekes bewoond door Pieter Decoster en Jan Eewoudt; de hoeve Devolder, eigenaar Frans Snyck, pachter Frans Vanhoute; de hoeve langs de Markvliet, eigenaar en gebruiker

Jan Gheylie; de hoeve Vannieuwenhuysse¹¹², eigenaar Boudewijn van Cotegnys, pachter Frans Simoens; het O.-L.-Vrouw-Huizeken is een hoeveke bewoond door Jan Stubbelaere; de hoeve Coornaert, eigenaars de kinderen Frans Schockaert; het hoeveke langs de Tiendeweg, eigenaar Joos van Nieuwmunster de jonge; het hoeveke naast de Dorpsmolen, Laureins Bertholf. Het perceeltje waarop de Dorpsmolen en het molenhuis stonden, behoorde aan de watering Eiesluis. Kristiaan Decoussemaeker hield het tegen 6 sch. 8 gr. in cijns.

De Kosterie staat op het Tiendehof. Het Boerenhof behoort aan Pauwels Cobrisse, pachter is Joos Segers. In de Pastorie woont pastoor Deconinck, op het Grashofstedeken Joos Devloo. De hoeve Desmidt, eigenaar Jan Cobrisse, pachter Elias Pelle; de Pannehofstede, eigenaar Pauwels Cobrisse, pachter Joos van Nieuwmunster de oude; de hoeve Louage, eigenaar Tous-saint Verburch, gebruiker T. Verburch; de hoeve Dhondt, eigenaar Nikolaas van Respaigne, pachter Pieter Drubbel; de hoeve Monbaliu, „hofstede, grachten ende bogaerdeken”, eigenaar Jakob Speeck, pachter Joos van Nieuwmunster de jonge; de Jakobinessenhoeve, pachter Pieter Geylie.

Onder de door Vandevoorde opgesomde namen ontmoeten we er een aantal, die we reeds kennen met behulp van het doopregister van L. Deconinck. Het is echter duidelijk dat de landmeter niet alle bewoners van Heist vermeldt, want we vinden in het bedoelde doopregister de namen van nog enkele gezinshoofden.

1670: Jan Bogaert, Jakob Vanhoute.

1671: Kornelis Brouckaert, Kornelis Pauwaert, Jan Wielmaeker, Jakob Wielmaeker.

1672: Jakob Delton.

1673: Jan Wilsoet, Diederik Brunfaut.

Volgens de gegevens van Vandevoorde bevatte de dorpskom 27 woningen. Het is echter niet uitgesloten dat de landmeter, bij de beschrijving van een paar percelen, vergeten heeft de bebouwing te noteren. Verder vinden we, behalve de Pastorie, de Kosterie en het moleenaarshuis, 19 grotere en kleinere hoeven. Heist telde in 1670 ongeveer 50 woningen, d.i. ca. 250 inwoners. Vandevoorde geeft ook de „somma totaale vande prochie Heyst”, nl. 1643 G 55 R, d.i. 724 ha landbouwgrond. De oppervlakte van de wegen, waterlopen, dijken en duinen werd niet geregistreerd. Van het genoemde totaal vielen er 67 G 2 R onder de heerlijkheid van het Kanonnikse. Ook wordt er op gewezen dat in 1656-57 9 G 95 R grond in de nieuwe watergang van Eiesluis verdolven werd¹¹³.

Op het einde van deze paragraaf overzien we nogmaals de dorpskom. Van het vroegere Noorddorp was de westhoek verdwenen. Tussen de Gravestraat en de Pompestraat, en in het Oostdorp is de bewoning tot een derde teruggevallen. Hoewel de bebouwing nog niet over de Ooststraat heen oostwaarts vorderde, mogen we toch zeggen dat de dorpskom in oostelijke richting verschoven was. Het Hoge Leen werd immers helemaal verlaten, en de daar aanwezige bedrijven, o.a. de Smisse en de Brouwerij, werden naar het oosten verplaatst.

9. Drie Franse oorlogen

Tengevolge van de oorlog die in 1672 tussen Frankrijk en de Nederlanden ontstaan was, moesten Heist en Ramskapelle in 1673 en 1674 de wachtpost te Hoeke bezetten. Op bevel van het Vrije hield men te Heist 'de torrewacht', en stelde men wachters op de duinen. De gewapende wacht op de zeeoever bracht het volgende probleem mee. De jacht in de duinen

tussen Heist en Knokke was verpacht aan een partikulier. Deze stelde Jan Dasseville als jachtwachter aan. Op grond van het jachtrecht nam de laatstgenoemde de wapens van de kustwachters af. De Raad van Vlaanderen besliste echter dat J. Dassonville moest teruggeven „de roers, by hem afghenomen vande personen, de wacht doende van dese prochie (= Heist) lanchst de zeeant teghen het stranghen vande schuten vanden viandt”¹¹⁴.

Het Vrije vergoedde 85 pd. gr. voor de pioniers, die Heist in augustus en september 1674 naar het leger vóór Oudenaarde gezonden had. In het voorjaar van 1675 patrouilleerden Jan Blomme en Jakob Decorte op het Heistse strand, en hield Tomas Schollaert de torenwacht. In het najaar werden de mannen van Heist opgeroepen „inden alarm opde vaert van Oosthende”. In de winter 1675-76 duurde „de wacht opden duyn” 63 dagen. De afgeloste wachters schuilden in een kamer, die de parochie huurde in de Kroon, in afwachting dat „het huuseken aldaer” gemaakt was. De parochie verschaftte brandhout en kaarsen aan de kustwacht. Ondertussen passeerden af en toe afdelingen Nederlanders, die aten en dronken op de kosten van de gemeente¹¹⁵.

In 1677 bereikte de oorlog een hoogtepunt. Enerzijds moest Heist een grote schatting betalen aan het Franse leger, anderzijds bespannen wagens naar St.-Omaars, en pioniers naar Charleroi brengen. Te Heist beschikten de kustwachters over „t wacht hutteken op den duyn”, en over de herberg Kroon. In 1678 leverde de parochie voorraden aan Nederlandse troepen en aan de goeverneur van Damme, en pioniers te Brugge en te Damme. Het Vrije vergoedde 31 pd. gr., omdat de gemeente in 1678 Nederlandse troepen gelogeerd had¹¹⁶.

Lodewijk XIV viel in 1683 opnieuw de zuidelijke Nederlanden binnen. Heistenaren moes-

ten de Schipstale en te Stalhille de bruggen over de Oostendse Vaart helpen bewaken. In september werkten Heistse spadelieden „int fordt van Ste Donaes”. In januari 1684 kruisten Franse oorlogsschepen vóór de Vlaamse kust. Het Vrije verordende de kustwacht. Te Heist werd het uitloten van de wachters en het samenstellen van de 'korporaalschappen' verricht in de herberg van Jakob Deurinck. De Franse troepen die Midden-Vlaanderen bezetten, eisten in 1684 en 1685 een 'contributie', maar daarna moesten ze zich terugtrekken.

In 1689 veroverden de Fransen opnieuw Midden-Vlaanderen. Noord-Nederlandse troepen kwamen de Zuidelijke Nederlanden binnen om de Spanjaarden bij te staan. Te Heist werd in de herberg van Michiel Drubbel „de rolle vande waght” opgemaakt. Daarna ging men in de herberg van Joos van Steenberghe „de corporaelschepen tot de waght” samenstellen. In 1690 streken herhaaldelijk groepen soldaten te Heist neer. De parochie schonk haver aan het garnizoen van Sluis en aan dit van Damme, om van de opeisingen bevrijd te zijn. Het Vrije organiseerde „de waght ter defentie vant noordtquartier”. Het aandeel van Heist bedroeg 157 pd. gr. Daarnaast moest de parochie de volgende voorraden aan het magazijn van het Vrije leveren: 423 rantsoenen haver en hooi; 356 rantsoenen stro; 356 rantsoenen haver; 356 rantsoenen hooi¹¹⁷.

De wacht van het Noord-Vrije kostte de Heistenaren in 1691 223 pd. gr. In april zonden Heist en Knokke samen twee wagens naar het leger bij Brussel; elke wagen moest van 2 voerlieden en 3 paarden voorzien zijn. Het verblijf van 2 compagnieën Spanjaarden van het verjaagde garnizoen van Mons, van 23 april tot 8 mei, kostte de parochie 123 pd. gr. Anderzijds eiste het Franse opperbevel een oorlogsschatting van 812 pd. gr. Onnodig te verklaren

dat Heist en de andere plattelandsgemeenten onder zware belastingen gebukt gingen.

Gedurende 1692 geleek Heist op een garnizoenstad. Het gehele jaar door marsjeerden Nederlanders langs de kust, van Sluis naar Nieuwpoort en terug. Af en toe verschenen Spanjaarden en Engelsen. Geen enkele militair dacht eraan zijn vertering of zijn verblijf te betalen. We vermelden slechts de voornaamste verteringen. Op 21 april aten en overnachtten 100 Nederlandse soldaten en 4 officieren: 9 1/2 pd. gr.; daarna passeerde een Engelse en een Nederlandse compagnie: 17 pd. gr. Op 1 mei at en dronk een regiment Nederlanders bijna de parochie leeg: 82 pd. gr.

Daarbij moesten de Heistenaren zeer grote sommen geld opbrengen. Niet alleen de Fransen, maar ook het Vrije legde steeds zwaardere oorlogsbelastingen op. Heist moest in de zomer 1692 paarden opkopen om wagens naar het leger te voeren. Na volbrachte dienst werden de paarden weer verkocht¹¹⁸. De bedoelde oorlog tegen Frankrijk duurde tot 1697. Spijtig genoeg ontbreken de parochierekeningen van 1693 tot 1697. Als gevolg daarvan weten we niet hoe de Heistenaren de bittere kelk tot het einde geleefd hebben.

In 1700 schonk de koning van Spanje de zuidelijke Nederlanden aan Filips van Anjou, kleinzoon van Lodewijk XIV. Franse troepen bezetten de vroegere Spaanse Nederlanden. Terwijl Engeland en Nederland zich klaar maakten om het genoemde feit ongedaan te maken, riep de nieuwe gouverneur van de Zuidelijke Nederlanden, Marquis de Bedmar, op 4 januari 1702 de mobilizatie uit. Het kontingent van het Brugse Vrije bedroeg 519 man. Daarvan moest Heist er 4 leveren voor het regiment van de Rijngraaf.

Hoofdman Jan Geyle ging dadelijk over tot „het looten ende werfven van soldaeten tot

ontlastynghe deser prochie". Jakob Vermeersch nam voor drie jaar dienst. De parochie gaf hem 12 pd. 6 sch. 8 gr. mede. De levering van de andere drie mannen kon de parochie tegen 49 pd. gr. van het Vrije afkopen. De gouverneur eiste nog meer soldaten. Heist kocht een man voor het regiment Delafaille af tegen 16 pd. 6 sch. 8 gr. Daarna trok J. Geyle naar Brugge om nog een paar mannen te werven. Heistse spadelieden hielpen het Izabellafort heropbouwen. Het Vrije vergoedde de soldaten, de pioniers en de wagen die Heist geleverd had. In augustus en september 1701 lagen een paar kompagnieën dragonders bij de boeren ingekwartier¹¹⁹.

In 1703 veroverden de Nederlanders, van Sluis uit, de streek rond Knokke en Heist. Vanaf dit ogenblik verschenen weer Nederlandse en Spaanse partijen. Vooral de Nederlandse soldaten van brigadier Ladder aten en dronken op de kosten van de Heistenaren. De parochie kocht bij Ladder „het loopen ende refrousieren van synne partyen" af door hem de volgende geschenken te bieden : een som van 33 pd. gr.; kiekens, kapoenen, konijnen en ander wild; 281 „bonden groene fouragie"; 5 1/2 hoet haver. De gouverneur van Sluis eiste 5 wagens brandhout voor het garnizoen van het Izabellafort. Heist kreeg op 28 mei 1703 bevel 2.472 gulden „hollandtsche vyandelicke lasten van contributie de anno 1703, synde het 2e jaer hoorloghe" op te brengen. Deze som werd op 27 februari 1704 te Sluis aan ontvanger Herbert Briel betaald¹²⁰.

In de zomer van 1704 leed Heist bijzonder onder de druk van de Nederlandse troepen, die de forten langs het Zwin bezetten. Herhaaldelijk logeerden partijen soldaten in de herbergen. De parochie schonk gevogelte en wild aan Ladder. Laureins Geyle voerde „twee voeren blocken" naar het Izabellafort. De Hollandse

contributie voor 1704 bedroeg 757 pd. gr.¹²¹. Hoewel de parochie in 1705 allerlei geschenken naar generaal Spar bracht, en haver in het kamp van generaal Salis leverde, liepen toch vele Nederlandse en Spaanse partijen de streek af. Heist moest in de zomer van 1706 drie wagens en enkele pioniers opbrengen¹²².

De Fransen hadden reeds het Brugse Vrije ontruimd, en naarmate ze in Zuid-Vlaanderen terrein verloren, verminderde het troepenverkeer in het Noord-Vrije. Af en toe vertoefden nog groepen soldaten te Heist. Ongeregelde troepen, partizanen of gidsen geheten, stroopten het platteland af. In 1713 zaten „partyen soldaeten ende guyden" in de herbergen van Heist. De parochie leverde „gheforceerde giften aen militaire commandanten", o.a. „aenden partisan Brix tot Sluys"¹²³.

De oorlog eindigde zozegegd in 1713. Toch betaalde Heist nog tot in 1718 geforceerde giften aan de gouverneur van Sluis „tot eviteeren van meerdere moeyelickededen". In 1715 gingen de Zuidelijke Nederlanden naar Oostenrijk over. Daarna onderhandelden de betrokken partijen over de nieuwe grenslijn, die in Noord-Vrije zou getrokken worden. Aanvankelijk viel een groot deel van Heist en geheel Knokke binnen de Noordelijke Nederlanden, maar in 1718 stelden de Nederlanders zich tevreden met een deel van Knokke en Mude¹²⁴.

10. De zeekering van Eiesluis 1665-1700

De drie rijshoofden, die in 1664 verlengd waren, volstonden zeker niet om de duinen te Blankenberge te beschermen. Na de keure van 14 december 1665 leende de watering 2.100 pd. gr. „tot het maecken twee nieuwe ryshoofden op het stranghe; het maecken van eenen zeedyck op het vloetmarct ende den zelve gheplasbarmt met synckrys; den coop van

zyncksteen tot wederstaen de groote tempeesten vande zee", in afwachting dat de Raad van Vlaanderen zou uitmaken wie Eiesluis financiëel moest helpen: de Vier Leden of Reigaarsvliet¹²⁵ ?

Nadat de schepenen van het Vrije het zee-front van Eiesluis geschouwd hadden, besloten de sluismeesters een deel van de zeedijk te Blankenberge te herbouwen. Op 21 januari 1666 hielden ze de aanbesteding om „te hermaecken den voornomden zeedyck, ende denzelven in te corten tot thien voeten van het vloedmarct naer den duynen; te maecken beharnassen ende plasbarmen met synckrys, dosserende oppewaerts totter hoogde van achten-twintich voeten, ende het selve synckrys legghende dicke aen elckanderen, daer op slaende veerthien tuynen, yder hooghe acht duymen". Kristiaan Versluys nam het werk aan tegen 6 pd. gr. per roede, lengte 25 R, „mits byde besteders leverende alle het zynckrys ende gheley daer toe dienende"¹²⁶.

Ziehier de werken om de duinen vast te leggen. Laureins Tristram leverde „hout tot planten van haeghen op het vloedmarct by den dyne omme het zandt te vanghen tot verstercken vande duynen"¹²⁷. In 1666-67 plantten Kw. Brouckaert en anderen 4 G 296 R helm „in de duynen inde prochie van Heyst, jeghens de vlugghe van het zandt". In 1668-69 kocht de watering „het ghewaey van hondert troncken, omme daer mede te maecken haeghen op het vloedmarct noortoost vande stadt van Blanckenberghe, tot vanghen vanden zande omme de duynen te doen groysen".

Het Landsbestuur stelde kommissarissen in de zaak tussen Eiesluis en de provincie Vlaanderen. Dezen brachten in 1670 rapport uit na „het oversien van acht ryshoofden ende werken aende duynen, en observeren dat er geene dycken binnen den lande en syn". Ze bevestig-

den „de slechte gesteltenisse van de wercken", en geloofden dat het Noord-Vrije zou overstromen, indien de zeewering te Blankenberge begaf. Eiesluis besteedde jaarlijks gemiddeld 2.000 g aan de gewone onderhoudswerken. De watering had daarnaast soms nog uitzonderlijke werken. De uitgaven voor de zeeweringen beliepen van 1625 tot 1669 18.006 pd. gr., en in 1670 331 pd. 13 sch. gr.

De Vier Leden antwoordden „dat de duynen worden aengetrokken door syne Majt. met het verpachten van loopende wilt". De werken om de duinen te beschermen waren altijd „bekostigt door d'aengelanden ofte syne Majt., ende niet door de provintie". Trouwens indien de zee door de duinen brak, dan was „s' Gravenjandyck suffisant" om het water tegen te houden.

Daarop replikeerde Eiesluis dat de aangelanden alleen de zeedijk moesten onderhouden. Ze verwezen naar „het gewysde waerby de provintie gecondemneert is te betaelen een secours van 7 duysent guldens aen de watering van Blanckenberge". Dit waterschap kreeg reeds meer dan 30 jaar 7.000 g per jaar. Aangezien Eiesluis geen steun van die aard ontving, moest het ieder jaar een hoger geschot per gemet innen dan de gelanden van de Blankenbergse Watering¹²⁸.

In de winter 1673-74 veroorzaakte een geweldige storm een „extra-ordinaire duerbrake vanden duynen". Op bevel van de Raad van Vlaanderen moest Eiesluis grote werken verrichten aan de rijshoofden. Daarna was er weer een gelegenheid tot discussie. Immers Eiesluis had alle kosten betaald, hoewel het Vrije vooraf bepaald had dat Reigaarsvliet en de Blankenbergse Watering een deel van de som moesten betalen¹²⁹.

Ook in de volgende jaren trachtte men steeds opnieuw de duinen vast te leggen. 1674-75,

8 1/2 G helm poten; 1675-76, 11 1/2 G helm en hagen van rijswerk „omme het zant te vanghen tot verdickynghen vande duynen”; 1676-77, f° 34ro: tienduizenden „bonden zynckrys onder rys, gheerden ende staecken... tot maecten van nieuwe ryshoofden ende andere reparatien aen de deurbraecke van de zee ghe-daen” en „tot versterckynghen van de duynen”; 31 G duinen werden met helm beplant, o.a. Kw. Brouckaert plantte 5 G 170 R „op de duynen beginnende van de prochie van Heyst tot aen de oude sluyse”; 10.000 bundels stro, tegen 4 pd. gr. per 1.000, „om op het stranghe teghen den duyn te planten”; 1677-78, 11 1/2 G helm; 1678-79, 9 G helm „tot verdickynghen van de selve duynen”, en stro op het strand.

Uit de boven aangehaalde discussie tussen Eiesluis en de Leden van Vlaanderen blijkt dat er in 1670 acht rijshoofden lagen op de kust ten oosten van Blankenberge. Het oudste ons bekende dokument dat de bedoelde rijswerken nauwkeurig situeert, is de kaart die Jan Lobberecht en Andries Vandevoorde, in 1682 op verzoek van Eiesluis, getekend hebben. De Oostdijk van Blankenberge (nu Hoogstraat), die het westeinde van het zeefront van Eiesluis vormde, was door de bouw van inlaagdijken in de 14de en 15de eeuw ca. 150 m. ingekort. Het overblijvende noordeinde geraakte gedeeltelijk overstoven. Daarna betekende „de herberghe ghe-naemt den Admirael, staende ande thee vanden duyne te landewaert”, de scheiding tussen de Blankenbergse Watering en de watering Eiesluis.

De twee landmeters tekenen in de kust-
sector, die ongeveer 2,5 km ten oosten van
Blankenberge ligt¹³⁰, twee gaten in de duinen-
gordel. De ene „braecke” is 48 R breed, de
andere 13 R. Het zeewater spoelt daar tot aan
de voet van de „weerdycck” of „Graefjans-
dyck”. Op het strand liggen, vanaf de Admiraal

tot ca. 3.100 m oostwaarts, in 1682 acht kortere en langere rijshoofden. Dit getal stemt overeen met het reeds geciteerde cijfer.

Nadat Eiesluis en de Leden van Vlaanderen in 1678 nogmaals elk hun argumenten herhaald hadden, werden de eis van Eiesluis op 21 juni 1680 door de Raad van Vlaanderen als „niet onfangelyck noghte gefondeert met condemnatie in de costen” verklaard. Eiesluis ging vervolgens in beroep bij de Grote Raad van Mechelen¹³¹. Deze veroordeelde op 19 januari 1683 de Leden van Vlaanderen om jaarlijks 300 pd. gr. te betalen aan Eiesluis „tot onderhout vande zee wercken ende dycken jegens het tempeest van de zee”. Nog in 1683 ontving het waterschap een eerste som van 300 pd. gr.¹³².

Bij voorlopig vonnis van 12 mei 1685 wees de Raad van Mechelen uit dat de provincie Vlaanderen, naast de reeds bekende 300 pd. gr., nog jaarlijks 200 pd. gr. moest bijdragen aan Eiesluis, en wel voor de periode van 28 februari 1664 tot 19 januari 1683, „ten waere dat d'heeren leden voornompt in toecommende liever hadden self te doen repareren ende repareren t' gone noodigh is jeghens het ghewelt vande zee”. De provincie Vlaanderen verklaarde zich akkoord om jaarlijks 1.000 g van de verschuldigde som af te korten¹³³.

Rekening 1688-89, f° 35ro, vermeldt „Paulwels van Nieuwmunster lantsman, woonende op de prochie van Heyst niet verre vande zeeduynen ende braecke der selver”. De genoemde pachtte de Pannehofstede. Het bovenstaande bericht leert ons dat er, tegenover zijn hoeve en de voorliggende Panne, een zwakke plek in de duinengordel lag. In de periode 1690-1700 trachtte de watering, zo goed en zo kwaad als het ging, de duinen en de rijshoofden in stand te houden. In de rekening 1691-92, f° 58vo, voorzagen de sluismeesters een uitgave van 600 pd. gr. voor de bestaande zeeeringen en

voor „het opmaecken van het nieuw begonst ryshoofst”; de rekening 1693-94, f° 60vo, meldt „het voltrecken van het leste nieuw begost ryshoofst; het beginnen van een aenstaende nieuw ryshoofst”.

De grootgelanden van Eiesluis toonden zich weigerig om nog verder het zware watergeld op te brengen, dat moest dienen om de zee-weringen te onderhouden. De rijshoofden begonnen te vervallen. Na hun schouwing van 17 oktober 1798 meldden de schepenen van het Vrije dat, bij „het eerste ryshoofst” te Heist, de duinen inkalften¹³⁴. Het hier genoemde rijshoofd was, van het oosten uit gezien, nr 1 en lag ongeveer ter hoogte van de vroegere Eiesluis. Het is tevens, voor zover we weten, het oudst bekende strandhoofd te Heist. Op 25 februari 1699 richtte Eiesluis een verzoek tot het Vrije, om de aanpalende wateringten ertoe te brengen hulp te bieden bij het onderhoud van zijn zeewerken¹³⁵.

Bij de voorjaarsschouwing van 7 maart 1699 waarschuwde pensionaris Ollivier voor een doorbraak tussen Blankenberge en Heist waardoor „het gheheele landt van t’ noorden” zou overstromen. De genoemde raamde de kosten van de herstelwerken op 2.000 g. Deze som kon Eiesluis niet opbrengen. Het waterschap weigerde ook het bouwen van rijshoofden te Heist verder te zetten¹³⁶.

„De schepenen van duynen ende dycken” meldden op 18 september dat Eiesluis de bevolene hoofden, „recht over Lisseweghe alwaer ten voorleden winter groot perykel was van deurbraecke”, niet wilde bouwen. Op 24 december kreeg het bevel de werken „sonder eenich uuytstel” uit te voeren. De sluismeesters maakten geen aanstalten om dit werk aan te pakken. Ze berichtten op 9 januari 1700 aan het Vrije dat de duinengordel tegenaan de stad Blankenberge „door t’ leste tempeest soodanigh

was afghehaelt”, dat die bij een volgende storm zou doorbreken¹³⁷.

Het schepenkollege van het Vrije hakte de knoop door: op 16 januari besloot het zelf de gevaarlijke plek bij Blankenberge te verzekeren. Het belastte zijn ontvanger Frans van Beversluys met het bedoelde werk. Deze begon dadelijk de bestaande rijshoofden te herstellen en nieuwe te bouwen¹³⁸. De ontvanger van Eiesluis boekte een uitgave van 2.991 pd. gr. „in het repareren vande ryswercken ende maecken van nieuwe ryshoofden noodich tot het prevenieren van deurbraecken in de duynen onder het district vande waeterynghe van Eyensluys”. In feite had het Vrije die som aan Eiesluis uitgeleend¹³⁹.

Op 17 september vonden de schepenen weer gevaarlijke plaatsen in de duinengordel van Eiesluis. Op 18 december kwam „den hooftman de Meyere van Wenduyne desen naer middagh in alder haesten” te Brugge melden „dat t’ voorste nieuw zee hooft naer den cant van Heyst, lanck gheweest 70 roeden, door het jeghenwoordigh onstuymich weder ende tempeest, van vooren was afghehaelt ende ghedestruert wel tot 16 roeden, ende datter wel 3 à 4 roeden langhde stont wegh ghehaelt te worden desen nacht, indien het quaet weder bleef continueren, dat sulcx is begonst door eenen suygher die int selve hooft eerst is ghecommen, ende dat, indien daer yemant naer sorghe hadde ghedreghen, t’ voorder onghe-mack conde voorcommen wesen met een bagatelle van 2 a 300 zynckrys”. De Meyere kreeg opdracht het beschadigde hoofd „van vooren te sluyten met het hout aldaer noch liggende overgheschoten van t’ voorseyde nieuw werck, synde alreede betaelt” en „te beswaeren met de syncksteen, die daeroppe ligghe van boven naer den cant vanden duyn”¹⁴⁰.

Op de laatstgenoemde dag vroegen de schepenen aan het bestuur van Eiesluis waarom het de 2.991 pd. gr. niet terugbetaalde. De sluismeesters antwoordden dat de duinen „lighen, hoewel jehens, nochtans buyten haerlieder waterynghe, ende dat de duynen ende de zee wercken raecken de Majt., uutterlick de provincie”, en dat de grootgelanden hen verboden de bewuste som terug te geven¹⁴¹.

11. Heist van 1670 tot 1750

De parochierekening 1675-76 bevat de post „nieuw stroydack opde schole competerende dese prochie ten dienste vande jonckheit”. Het is wel waar dat de ontvanger de gemeenteschool niet lokalizeert, maar het kan niet anders of dit gebouw bevond zich naast de woning van de koster, die toch onderwijs gaf. Het genoemde dokument vermeldt drie herbergiers: Anthonis Thiel (Papenhooft); Jakob Duryneck (Zwaan); Pieter Vansteenbergh (Kroon). Vanaf 1676 belastte de parochie de molen, die toen door Kornelis Pauwels (Pauwaert) gebruikt werd, en „den schapdrift” van Joos van Nieuwmunster; deze laatste pachtte de Graafjansdijk en de voorliggende duinpannen om zijn kudden te laten grazen. In 1677 ontmoeten we de volgende drie herbergiers: J. Duryneck (Zwaan); Zeger Beens (Kroon); Marinus Geyle, gehuwd met de weduwe A. Thiel (Papenhooft). J. Duryneck en M. Geyle staan ook als brouwer geboekt¹⁴².

De rekening 1679-80, de eerste na de Hollandse oorlog, schenkt veel aandacht aan het gezelschaps- en ontspanningsleven van de parochianen: 1. het kerkwijdingsfeest: een vertering van 2 pd. gr. bij J. Duryneck, „tavernier op dese prochie”, vergoed „ande gilde van Ste Sebastiaen alhier, ten ommeganck daghe van Heyst in junio 1680, verheerende de proces-

sie”; een vertering van 1 pd. 16 sch. 8 gr. door „de jonckmans van Lisseweghe”, en aan die van Knokke; 2 pd. 2 sch. gr. door „de mans gilde van Lisseweghe in Heyst”; 2. 1 pd. 9 sch. 6 gr. door „de oude ende jonckmans gilde van Heyst ten ommeganck daghe in Lisseweghe”; 3. 1 pd. gr. door de Heistse gilde op de ommegang van Knokke; 4. 7 1/2 pd. gr. door Heistse schutters „int winnen by hemlieden den silveren schicht tot Lisseweghe”¹⁴³.

In 1680 besloot de parochie „nieuwe clocken” te kopen. Eerst ging men over tot het „erstellen vande naelde ende tafelmenten vande torre, een last de prochie rakende”. De ontvanger noteert een vertering te Brugge in april 1681 door „de klockghieters ende assistenten die de clocken hebben gheholpen laden op de waghens”. De parochie herstelde af en toe de wegen waarlangs de processie ging: in 1681 „suuveren het dorp ende maken vande processie wegh”. De schutters „wonnen den silveren pyl op de prochie van Lisseweghe ten somer 1688”. Vanaf 1689 worden de herbergiers Michiel Drubbel en Joos Vansteenbergh vermeld: we kunnen die niet situeren.

De parochierekeningen 1692-93 tot 1699-1700 ontbreken. Nota's in de ommeloper van Eiesluis verschaffen enkele nuttige inlichtingen. Het Houthof vormde toen „een stucxken coolsaet”. In 1695 bewoonde Jan Verstraete de Wagenmakerij, en Jan Staut de Smisse B. K. Decoussemaeker hield de Dorpmolen tot 1699 in cijns, maar in feite baatte Jan Rotsaert van 1695 tot 1699 de molen uit. Kornelis Vercruysse nam in 1699 de cijns over¹⁴⁴.

De rekening binnenkosten 1700-01 noemt de neringdoenden, die door de parochie belast werden: smid Filip Lecouf; wagenmaker J. Verstraete; de herbergiers Karel Dhulst (Zwaan); Marinus Degroote (Papenhooft) en Tomas Derniers. Na de ommegang van 1700

onthaalde de parochie de deelnemers in de Zwaan : 2 pd gr. „presentatie aende gilde van Lisseweghe, ter causen sy quaemen vereeren de processie op den ommeganck ofte kerremesdaghes deser voorseide prochie op den 6den juny 1700”; 2 pd. gr. vertering „door de ghilde van Heyst, schotters, vaendraeghers, clockluyders, etca”¹⁴⁵.

In 1701 werd het bedrijf van de neringdoenden gelijkgesteld met het gebruik van een bepaalde oppervlakte grond : molenaar Pieter Amys 1 G; de herbergiers K. Dhulst (Zwaan) en T. Derniers elk 200 R; wagenmaker J. Verstraete, smid F. Lecouf en herbergier M. Degroote, elk 1/2 G. Ondertussen geraakten sommige gebruikers „insolvent” tengevolge van de zware belastingen, die door de twee strijdende partijen steeds per gemet grondgebruik geheven werden. Meer en meer percelen bleven vaag liggen. De ontvanger van Heist noteert in 1701 15 1/2 G vage grond, in 1702 8 G, in 1704 25 G, in 1705 95 1/2 G.

In het begin van de 18de eeuw heerste in het Brugse Vrije een besmettelijke ziekte onder de honden. We vernemen dat M. Degroote in maart 1705 „twee dulle honden” neerschoot¹⁴⁶. Ondertussen komen af en toe andere neringdoenden naar voor. We ontmoeten vanaf 1704 wagenmaker Jakob Verstraete, winkelier Michiel „Haex”¹⁴⁷, en molenaar Joos Desmidt. Kornelis Vercruysse begon in 1705 zelf de Dorpmolen uit te baten¹⁴⁸.

De gemeente verrichtte steeds de nodige herstellingen aan „de schole deser prochie” : in 1682 en 1705 „matserie reparatie ande schole”; in 1703 het strooien dak vermaken; in 1714 plaatsen van „een mantelhout tot de schouwe”. In 1712 vergoedde het Vrije 125 pd. gr. om de schade te vergoeden die de Heistse boeren geleden hadden „ten jaere 1708 ende 1709 ter causen vande inundatie van zee waeteren, als

andere door het uitbrecken vande sluyse”¹⁴⁹.

In 1713 ontmoeten we de volgende neringdoenden : „peerdesmit” F. Lecouf; de winkeliers M. Hacx en Jan Savels¹⁵⁰; de herbergiers M. Degroote, Nikolaas Lecouf (Kroon) en Matthijs Vanhaecke. De laatstgenoemde woonde in de Zwaan, en was tevens de molenaar. In 1714 nam hij de molencijs over : „Mattheus Hackx heeft in cheynse een plaetsken van lande”¹⁵¹. Na „het schieten van dulle honden” gingen enkele Heistenaren in 1714 voor 1/2 pd. gr. verteren. De neringdoenden in 1715 : smid N. Lecouf; wagenmaker Tomas Vandebussche; molenaar M. Vanhaecke; kleermaker Jozef Dereere; „churisy”¹⁵² Jan Denys; de herbergiers M. Degroote en Alexander Witgeer (Zwaan); de winkeliers M. Ackx, Jan Savels en weduwe Filip Lecouf. Ook de schapenkudden van Paulus van Nieuwmunster van de Pannehofstede werden belast. De laatstgenoemde had de Graafjansdijk in pacht¹⁵³.

We vernemen enkele topografische details over het noordblok. Op de 110 R van de kerk woonde in 1715 weduwe Jan Deman, maar „het steen vant huys behoort de kercke, sonder meer... daer naer ghesien dat het huysseken is vercocht aen de dischmeesters van Heyst voor 7 lb. gr.”. De 480 R van de Dis was helemaal „hovenierynghe”, gebruikt door Adriaan Huyendonck, Anthonis Maes en Pieter Vanryckeghem¹⁵⁴.

Deken Dominicus Galle, die in 1716 Heist viziteerde, bepaalde de bevolking van de parochie als volgt : „Hier zijn ongeveer 229 kommunikanten en 116 niet-kommunikanten”. De eerstgenoemden hebben alle volgens de kerkelijke voorschriften hun paasplicht vervuld”¹⁵⁵.

Omstreeks die tijd geraakte de 480 R van de Dis weer bewoond : „een plaetse daer veel diverssche huysen op stonden, maer nu en staeter maer drie op, te weeten : het huys dat thoebe-

hoort Rochus Mensé, met 212 roeden landt, aent westhende; het huys dat thoebehoort Anthone Maes, met 134 roeden, in den middel; ende het huys dat toebehoort aen Michiel Vandenbecke, met 134 roeden, aen thoosthende"¹⁵⁶.

De parochie belastte in 1719 de volgende neringdoenden : molenaar Bartolomeus Amandels; paardesmid Willem Breynaert; wagenmaker T. Vandenbussche; de herbergiers M. Degroote en Jozef Allaert; de winkeliers M. Hackx en J. Savels; vanaf 1717 staat Gillis Terrasse bekend als schapenkweker. Het Vrije vergoedde 90 pd. gr., omdat de veldvruchten in 1721 waterschade geleden hadden, en 38 pd. wegens de overstroming van de „hemelsche waeteren” in het voorjaar van 1726. Af en toe moest Heist meewerken aan de kustwacht, die uitkeek naar deserteurs of besmette schepen, o.a. in 1726¹⁵⁷.

De oppervlakte vage grond, die in 1717 nog 27 G bedroeg, kan in de periode 1720-35 onbeduidend genoemd worden. Vanaf 1725 hield J.B. Fockedey een schaadpdrift. Omstreeks 1725 kocht W. Breynaert de noordoosthoek van het 26de Eie, en bracht zijn smisse naar die plaats over. We ontmoeten een paar nieuwkomers bij de neringdoenden : in 1724 wagenmaker Lucas Degroote; in 1727 herbergier Jakob Degroote; in 1728 winkelier Pieter Brouckaert en herbergier Karel Neirynek; in 1729 molenaar Kornelis Vercruysse en herbergier B. Amandels; in 1731 herbergier Joos Bossaert. Nadat in 1730 „gheene dryften van schapen en hebben gheweest”, hield Kornelis Meyers vanaf 1737 een kudde. De parochie liet in 1729 de school verbouwen. Men verrichtte voor 4 1/2 pd. gr. metselwerk. Een timmerman maakte „een nieuwe cassyne deure... eenen nieuwen soldere... een nieuwe cappe”. Op het dak werden 600 „aerde deckpannen” en „veusten met

twee clocken” gelegd. Totaal van de onkosten : ca. 17 pd. gr.¹⁵⁸.

Het Vrije betaalde 35 pd. gr. „remissie van de innondatie soete waeteren” gebeurd in 1735. In dit jaar lagen 50 G ongebruikt. Na de overstroming van 1737 noteerde de ontvanger enerzijds 60 1/2 G vage grond, anderzijds een vergoeding van 64 pd. 13 sch. gr. De parochie verpachtte de Respagne Hofstede, groot 43 G 142 R, die helemaal verlaten was, vanaf 1 oktober 1737 tegen 3 sch. 4 gr. per gemet. De „innondatie soete waeteren” van 1739 bracht een vergoeding van 40 pd. gr. mede. De betrokken boeren ontvingen 3 sch. 10 gr. per gemet. Daarna verminderde de oppervlakte ongebruikte grond weer gevoelig.

Nadat de Brouwerij B opgehouden had te werken, begonnen Jakob en Kornelis Degroote die in 1735 beide „brauwer ende herbergier” genoemd worden, zelf voor hun bevoorrading te zorgen. Verder vinden we nog de volgende nieuwe namen onder de neringdoenden : in 1735 winkelier Adriaan Lecouf; in 1736 herbergier Frans Fontaine (Zwaan); in 1739 metsel Jozef Vanhoutryve; in 1741 molenaar Pieter Desmidt. In 1738 huwde Jan Quyntens met de weduwe Kornelis Meyers, en staat vanaf dit jaar als schapenhouder geboekt. Vanaf 1736 werden de neringen met een bepaalde oppervlakte gebruikte grond gelijkgesteld, nl. een schaadpdrift met 3 G; de molen met 1 G; een brouwer-herbergier met 1/2 G; de smid, de wagenmaker en een winkelier met 100 R¹⁵⁹. In 1741 nam Pieter Desmit de molencijs over¹⁶⁰.

Bij de tabel op volgende bladz. behoren enkele opmerkingen : 1. het is mogelijk dat er telkens in de overgangperiode, tussen de dood van een pastoor en aankomst van zijn opvolger, een paar dopen, huwelijken of overlidens niet in

	GEBOORTEN			HUWE- LIJKEN	OVER- LIJDENS		GEBOORTEN			HUWE- LIJKEN	OVER- LIJDENS
	jongens	meisjes	totaal				jongens	meisjes	totaal		
1680	6	4	10	?	8	1717	11	7	18	8	11
1681	4	7	11	10	10	1718	12	4	16	2	15
1682	9	6	15	3	8	1719	3	6	9	6	13
1683	3	4	7	4	4	1720	11	8	19	10	27
1684	7	4	11	2	10	1721	0	9	9	8	11
1685	6	4	10	2	7	1722	4	6	10	8	10
1686	6	3	9	0	5	1723	8	7	15	4	9
1687	2	1	3	1	0	1724	2	5	7	4	7
1688	8	2	10	?	6	1725	6	11	17	4	19
1689	2	1	3	?	4	1726	6	4	10	1	7
1690	4	5	5	2	11	1727	6	10	16	5	15
1691	3	4	7	6	8	1728	9	5	14	3	14
1692	5	3	8	4	1	1729	6	5	11	5	15
1693	3	8	11	7	4	1730	6	11	17	2	10
1694	3	7	10	0	19	1731	8	4	12	3	25
1695	?	?	?	8	3	1732	4	8	12	2	13
1696	7	10	17	2	5	1733	6	7	13	1	16
1697	3	7	10	3	?	1734	8	6	14	6	11
1698	3	10	13	2	?	1735	7	2	9	2	14
1699	11	10	21	2	1	1736	5	7	12	3	18
1700	6	12	18	2	1	1737	8	6	14	6	10
1701	4	6	10	2	6	1738	9	8	17	4	10
1702	7	4	11	2	7	1739	11	5	16	4	11
1703	11	6	17	2	2	1740	11	8	19	4	13
1704	6	3	9	3	7	1741	5	7	12	3	9
1705	8	7	15	5	37	1742	6	6	12	2	10
1706	10	6	16	3	2	1743	7	10	17	3	10
1707	9	8	17	7	6	1744	6	6	12	3	6
1708	10	5	15	4	2	1745	7	6	13	0	9
1709	5	5	10	7	11	1746	14	3	17	1	10
1710	10	7	17	3	5	1747	9	5	14	3	21
1711	7	7	14	4	15	1748	9	6	15	3	10
1712	6	6	12	6	23	1749	7	2	9	2	10
1713	8	1	9	1	10	1750	7	11	18	4	13
1714	6	3	9	3	9						
1715	7	11	18	4	17						
1716	5	7	12	9	17						